

Araştırma Makalesi/Research Article

Osmanlıları Balkanlardan Çıkarma Projelerinde Dubrovnik'teki Türk Karşıtı Fraksiyonun Rolü (1592-1607)

Cihan Yemişçi*

(ORCID: 0000-0003-0447-7933)

Makale Gönderim Tarihi
22.09.2022

Makale Kabul Tarihi
24.10.2022

Atıf Bilgisi/Reference Information

Chicago: Yemişçi, C., "Osmanlıları Balkanlardan Çıkarma Projelerinde Dubrovnik'teki Türk Karşıtı Fraksiyonun Rolü (1592-1607)", *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 7/Özel Sayı: Dr. Mahmut Kırkpınar'a Armağan: 1973-2012.

APA: Yemişçi, C. (2022). Osmanlıları Balkanlardan Çıkarma Projelerinde Dubrovnik'teki Türk Karşıtı Fraksiyonun Rolü (1592-1607). *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 7 (Özel Sayı: Dr. Mahmut Kırkpınar'a Armağan), 1973-2012.

Öz

Osmanlıların 1570'lere kadar olan askerî teşebbüsleri Batı'da "Yenilmez Türk" imajının oluşmasını sağlamış ve bu caydırıcı güç Osmanlı aleyhinde birçok teşebbüsün fiiliyata dönüşmesini önlemiştir. Ancak 1571'de İnebahtı Bozgunu ve 1593'te başlayan Avusturya savaşlarında alınan yenilgiler, Türklerin mağlup edilebileceğine ve Balkanlardan çıkarılabileceklerine dair umutları canlandırmış ve bu da somut projelerde akis göstermiştir. 1592'de bir İspanyol birliğinin gizlice Dubrovnik'ten Hersek'e sızması ise bu doğrultudaki cesaretleri arttırmıştır. İspanya ve Avusturya Habsburgları'nın desteklediği bu projeler,

* Dr. Öğr. Üyesi, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü, Türkiye, cihan.yemisci@bilecik.edu.tr.

Assist. Prof. Dr., Bilecik Şeyh Edebali University, Faculty of Humanities and Social Sciences, Department of History, Türkiye.

Napoli ve Savoy gibi tâbiler tarafından olduğu kadar bazı Dubrovnikliler, Papalık rahipleri ve birtakım tarikatların şövalyeleri tarafından da üretilmekteydi. Savoy dükü I. Carlo Emmanuel'in tasarlayıp uygulamaya geçirdiği projeye ise Hırvat kaynaklarında 'Büyük Komplo' (Velika Zavjera) denilmiştir. Gerek İspanyolların Osmanlı Balkanlarına gizlice girmeleri gerekse Savoy düküne ait projenin planlama, hazırlık ve uygulama safhaları ile bazı Dubrovniklilerin bu teşebbüslere olan destekleri makalenin konusunu oluşturmaktadır. Osmanlı-Dubrovnik ilişkilerine önemli zararlar vermiş ve Bosna, Hersek ve Karadağ coğrafyasında derin etkiler bırakmış olan bu süreç Osmanlı, Dubrovnik ve Torino Arşivleri'nden elde edilen kaynaklardan faydalanılarak işlenmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı İmparatorluğu, Dubrovnik Cumhuriyeti, Habsburglar, Hersek, Casusluk.

The Role of Anti-Turk Fraction in Dubrovnik Republic in the Projects for Repelling the Ottomans out of Balkans (1592-1607)

Abstract

The military operations of the Ottomans until 1570's, had created the image of the "Invincible Turk" in the West and this intimidating power paved way for the realization of many attempts against the Ottomans. However with the defeat at Lepanto in 1571 and the Austrian wars that started in 1593 revived the hopes that Turks could be defeated and they might be expulse from Balkans and this reflected in concrete projects. The secret infiltration of a Spanish troop from Dubrovnik to Herzegovina in 1592 encouraged these projects. These projects supported by Austrian and Spanish Habsburgs, were produced by subjects such as Naples and Savoy, as well as by some Ragusans, priests of Papacy and some knightly orders. The project which was devised and practiced by the Duke of Savoy, Charles Emmanuel I, was named as "The Great Conspiracy" (Velika Zavjera) in Croatian sources. The subject of the article is the secret entry of the Spaniards into the Ottoman Balkans, the phases of planning, preparation and practice of the Duke of Savoy's project and the involvement of some Ragusans to these attempts. This process, which caused significant damage to the Ottoman-Dubrovnik relations and left deep impacts on the Bosnia, Herzegovina and Montenegro, was tried to be processed by making use of the sources obtained from the Ottoman, Dubrovnik and Turin archives.

Keywords: Ottoman Empire, Republic of Dubrovnik, Habsburgs, Herzegovina, Espionage.

Giriş

XV. yüzyıl, Katolik cephenin kurduğu tüm ittifaklara rağmen Osmanlı fütuhatının genişlemesine sahne olmuştur. Türklerin Balkanlarda hâkimiyetlerini genişletmelerine paralel olarak Osmanlılara karşı Vatikan ile Macar Krallığı'nın başını çektiği ve ittifak tasarılarının tartışıldığı birçok toplantı gerçekleşti. Batı'da meydana gelen gelişmeler içerisinde Dubrovnik Cumhuriyeti de Osmanlı aleyhtarı ittifak tasarılarına yardım ve destek vermiş, önce 1431'de Basel'de,¹ daha sonra 1438 ve 1439 yıllarında Floransa'da² toplanan konseylerde birer delegeyle temsil edilmişti. Ayrıca Balkanlarda Türk askerî hareketi devam ederken cephelerde Osmanlılara karşı çarpışan bazı Dubrovniklilere de rastlanmaktaydı.³

Bu gelişmelere tepki duyan II. Murad (1421-1451) 1439'da Dubrovnik'in artık Osmanlı Devleti'ne itaat ve sadakatini sunmasını ve haraç göndermesini bildirdi.⁴ Dubrovnik Senatosu iki seneden fazla bir süre boyunca ayak diredikten sonra elçilerini göndermekten başka çaresinin olmadığına karar verdi ve Haziran 1441'de Cumhuriyet'i temsil etmek üzere hazırlanan elçilik heyeti Edirne'ye doğru yola çıktı.⁵ Edirne'de birkaç ay süren, Dubrovnik'in Osmanlı karşıtı faaliyetlere verdiği destekler dolayısıyla sert ve gergin geçen –hatta elçilerin bir süre zindana atıldığı– müzakerelerden sonra elçilere 2 Şubat 1442 tarihli, içeriğinde haraç mükellefiyetinin bulunduğu ilk ahidnâme verildi.⁶

¹ Frank W. Carter, "The Political Geography of the Dubrovnik Republic", *Acta Geographica Croatica*, 29 (1994), s. 84-85.

² Bariša Krekić, "Dubrovnik's Participation in the War against the Ottomans in 1443 and 1444", *Zbornik Radova Vizantoloskog Instituta*, 2 (1953), s. 145 (*Dubrovnik, Italy and the Balkans in the Late Middle Ages*, London 1980 içinde, makale: XVII, s. 1); Robin Harris, *Dubrovnik, A History*, Londra 2003, s. 86.

³ Harris, *a.g.e.*, s. 83.

⁴ Bu süreç hakkında bkz. Zdenko Zlatar, "Dubrovnik and Ottoman Balkans (1430-1808)", *Türk Tarihinde Balkanlar, Balkans in the Turkish History*, Cilt I, (ed.) Zeynep İskefiyeli Zeynep İskefiyeli, M. Bilal Çelik ve Serkan Yazıcı, Sakarya 2013, s. 476.

⁵ Elçilerin Osmanlı topraklarında emniyet içerisinde ilerleyebilmeleri için verilen *emân* içerikli yol hükmü için bkz. Ciro Truhelka, "Dubrovnik Arşivi'nde Türk-İslav Vesikaları", *İstanbul Enstitüsü Dergisi*, 1 (1956), s. 44, vesika 4.

⁶ Truhelka, *a.g.m.*, s. 44-45, vesika 6; Franz Babinger, *Fatih Sultan Mehmed ve Zamani*, (çev.) Dost Körpe, İstanbul 2002 (8. Baskı), s. 37; Harris, *a.g.e.*, s. 85; Zlatar, *a.g.m.*, s. 475.

Cumhuriyet, bu tamamen gönülsüz ve zorlama tabiiyetten hiç memnun değildi ve haraç zamanı geldiğinde aynı değerdeki gümüş eşyaları haraç olarak değil “diplomatik hediye” sıfatıyla gönderdi.⁷

Balkanlarda birkaç yıl içerisinde meydana gelen askerî gelişmeler Osmanlılar açısından hiç de yolunda gitmemişti. Macar Kralı Vladislav ve Erdel Prensi Hunyadi Yanoş’ın komutasındaki birlikler 1444 yılına kadar Osmanlıları oldukça güç şartlar altında bıraktılar. Bu askerî operasyonların başarısı, Türkleri Balkanlardan çıkarma ümidi taşıyanların da niyetlerini açığa çıkardı. Bir yandan Arnavutluk’ta bağımsızlık ideali doğrultusunda İskender Bey’in isyanı meydana gelirken, diğeryandan Dubrovnik Cumhuriyeti o seneden itibaren haraç ya da hediye namına Osmanlı Devleti’ne herhangi bir şey göndermedi.⁸ Dahası bu yıllarda Cumhuriyet, Haçlı cephesinde yer alan müttefikler arasındaki arabuluculuğun ve mektuplaşmaların hararetli trafiğini idare eden diplomatik bir köprü haline geldi.⁹

Önce 1444’te Varna’da, dört yıl sonra da Kosova’da meydana gelen savaşlarda Osmanlılar sadece düşman ordularını değil, Türklerin Balkanlardan geri püskürtülmesine dair planları, tasarıları ve idealleri de savaş alanlarında yenmeyi başardılar. Böylece bölgedeki psikolojik üstünlüğü ele geçirdiler. Bu yeni konjonktüre adapte olan Dubrovnik, bir daha Osmanlı karşıtı ittifaklara resmen ve açıkça dâhil olmaktan imtina edecek, Cumhuriyet’in ve vatandaşlarının menfaatleri doğrultusunda Osmanlılarla ilişkilerini düzelterek aradaki münasebetleri muhafaza etmeye yönelik bir tür “silahsız tarafsızlık”¹⁰ politikasını hayata geçirecekti.

⁷ Truhelka, *a.g.m.*, s. 44, vesika 5; Harris, *a.g.e.*, s. 84-85; Vesna Miović, *Dubrovačka Diplomacija u Istanbulu*, Zagreb-Dubrovnik 2003, s. 20; aynı yazar, *Dubrovačka Republika u Spisima Osmanskih Sultana*, Dubrovnik 2005, s. 11; aynı yazar, “Diplomatic Relations between the Ottoman Empire and the Republic of Dubrovnik”, *The European Tributary States of the Ottoman Empire in the Sixteenth and Seventeenth Century*, (ed.) Gábor Kármán ve Lovro Kunčević, Leiden-Boston 2013, s. 187; Mladen Glavina, *17. Yüzyıl Başında Osmanlı İmparatorluğu ile Dubrovnik Cumhuriyeti İlişkileri*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2009, s. 17.

⁸ Zlatar, *a.g.m.*, s. 476.

⁹ Krekić, *a.g.m.*, s. 8; Babinger, *a.g.e.*, s. 44.

¹⁰ Johann Wilhelm Zinkeisen, Venedik’in sahip olduğu donanma ve orduyu dikkate alarak dış işlerindeki tarafsızlık politikasını “silahlı tarafsızlık” olarak niteler. Bkz. *Osmanlı*

1458'de II. Mehmed (1451-1481), Üsküp'ten Sırbistan topraklarına geçtiği esnada Dubrovnik Cumhuriyeti'nden haraç göndermesi için çağrıda bulundu. Fethedilerek "kılıç hakkı" durumuna düşmek istemeyen Dubrovnik idarecileri kendilerinden talep edilen 1500 duka altın haracı gönderdiler.¹¹ Böylece Cumhuriyet, tâbi bulunduğu Macar Krallığı'nın yanı sıra Osmanlı İmparatorluğu'nun da haraçgüzarı durumuna geldi ve ikili bir tâbiyet statüsü altına girdi. 1459 yılında ise Dubrovnik'e, içeriğinde haraç mükellefiyetinin yer aldığı ahidnâme verildi.¹² Dubrovnik'in bu "çifte hükümlerlik dönemi" 1526 yılına kadar sürdü. Mohaç Meydan Savaşı'nın ardından Macar Krallığı'nın bağımsızlığının ortadan kalkmasıyla birlikte artık Cumhuriyet'in tâbiyetini yönelteceği tek bir siyasî merci kaldı. Bundan sonra Dubrovnik'in idarî elitleri hem kendi zihinlerinde hem de Cumhuriyet ideolojisinde mental bir dönüşüm gerçekleştirdiler.¹³ Dubrovnik için artık Osmanlı 'öteki' değildi.¹⁴ Dahası, Dubrovnik'in Osmanlıyla

İmparatorluğu Tarihi, Cilt II, (ed.) Erhan Afyoncu, (çev.) Nilüfer Epçeli, İstanbul 2011, s. 576; III, s. 318-319, 444, 607; IV, s. 386. Bu doğrultuda Paolo Sarpi'nin, Venedik'in Doğu'daki menfaatlerini etkin bir şekilde korumasının yolu olarak gördüğü bu siyaset hakkında sarf ettiği şu cümle ilginç bir tespiti yansıtmaktadır: "(Venedik Cumhuriyeti) silahlı bir barışı ve kesin bir tarafsızlığı Osmanlı İmparatorluğu ile ilişkilerinde muhafaza etmesi gereken siyasî sistemin çekirdeği olarak görmeli". Bkz. aynı eser, IV, s. 138. Bu kavramdan hareketle, Dubrovnik'in uluslararası antlaşmalarla sahip olduğu çok taraflı himaye altındaki statüsünü ve buna güvenerek hatırı sayılır bir deniz ve kara gücü bulundurmaması sebebiyle şehir devletinin tarafsızlığını "silahsız tarafsızlık" olarak tanımlamak uygun olacaktır. Bkz. Cihan Yemişçi, *XVII. Yüzyılda Osmanlı-Dubrovnik Siyasî İlişkileri*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 2017, s. 48. Cumhuriyet'in üzerinde birden fazla devletin himayesinin mevcudiyeti dolayısıyla ortaya çıkan özel statüsü hakkında bkz. Lovro Kunčević, "Janus-faced Sovereignty: The International Status of the Ragusan Republic in the Early Modern Period", *The European Tributary States of the Ottoman Empire in the Sixteenth and Seventeenth Century*, (ed.) Gábor Kármán ve Lovro Kunčević, Leiden-Boston 2013, s. 110-118.

¹¹ Harris, *a.g.e.*, s. 93; Miović, *Dubrovačka Diplomacija u Istanbulu*, s. 20.

¹² Ahidnâme metni için bkz. Truhelka, *a.g.m.*, s. 46-47, vesika 11.

¹³ Vinko Foretić, *Povijest Dubrovnika do 1808*, Cilt I, Ljubljana 1980, s. 16; Marinko Šišak, "Dubrovački Republikanizam i Njegovi Ideolozi", *Politička Misao*, 46/4 (2009), s. 184; Lovro Kunčević, *The Myth of Ragusa: Discourses on Civic Identity in an Adriatic City-State (1350-1600)*, Central European University, Basılmamış Doktora Tezi, Budapeşte 2012, s. 165.

¹⁴ Lovro Kunčević, "Dubrovačka Slika Venecije i Venecijanska Slika Dubrovnika u Ranom Novom Vijeku, Image of the other as a tool of Political Legitimation: Image of Venice in

“ekonomik bütünleşmesi” de tamamlanmıştı.¹⁵ Nitekim Dubrovniklilerin ticarî faaliyetlerinin başlıca adresi Osmanlı Balkanlarıydı.

Dubrovnikliler, Osmanlı nezdinde elde ettikleri özel statü ile bağımsızlığa çok yakın bir tâbiyete sahip oldular. Ayrıca elde ettikleri istisnaî imtiyazlar sayesinde Dubrovnikliler, İmparatorluk sınırları içerisinde en fazla desteklenen tüccar sınıfı haline geldiler.¹⁶ Bunun karşılığında, haraç mükellefiyetinin yanı sıra kendilerinden bazı ticarî ve diplomatik hizmetler beklenmekteydi. Bu da yönetici elitin zihniyetinde, Katolik uluslararası topluma hâlâ dahil olmakla birlikte, idealizme dayalı mantaliteden ziyade pragmatik anlayışa yönelik bir değişim getirdi.¹⁷ Artık Cumhuriyet’in siyasî frekansları, Osmanlı ile Katolik Batı arasında bir dengenin sağlanması ve bunun korunması üzerine odaklıydı. Özellikle Cumhuriyet topraklarının Osmanlı tarafından sarılmış olması dolayısıyla İmparatorluğun ezici gücünün altında kalınmak istenmiyorsa onun himayeci bir güç olarak kalması daha akıllıca olurdu. Bunun da yolu haracı periyodik olarak aksatmadan ödemek,¹⁸ sadakati vurgulayıcı

Renaissance Ragusa”, *Analî Zavoda za Povijesne Znanosti HAZU u Dubrovniku*, 50 (2012), s. 17; Özlem Kumrular, “Kurtlar Sofrasında Bir Cambaz: Şehir-Devlet Ragusa”, *Türk Tarihinde Balkanlar, Balkans in the Turkish History*, Cilt I, (ed.) Zeynep İskefiyeli, M. Bilal Çelik ve Serkan Yazıcı, Sakarya 2013, s. 467. Bu konuda ayrıca kapsamlı bir çalışma için bkz. Zdenka Janeković Römer, “Osmanlis, Islam and Christianity in Ragusan Chronicles (16th-17th Centuries)”, *Tolerance and Intolerance on the Triplex Confinium, Approaching the “Other” on the Borderlands Eastern Adriatic and beyond 1500-1800*, (ed.) Egidio Ivetić ve Drago Roksandić, Padova 2007, s. 61-80.

¹⁵ Halil İnalçık, *Osmanlı İmparatorluğu’nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi, 1300-1600*, Cilt I, (ed.) Halil İnalçık ve Donald Quatuert, (çev.) Halil Berktaş, İstanbul 2004 (2. Baskı), s. 313-318.

¹⁶ Osmanlı ülkesinde süregelen ticarete ithalatta ve ihracatta sadece Dubrovniklilere tanınan %2 oranındaki istisna teşkil eden gümrük imtiyazı ve diğer bazı ayrıcalıklar için bkz. İdris Bostan, “Ahitnamelere ve Uygulamalara Göre Osmanlı-Dubrovnik Ticarî Münasebetleri, 15-16. Yüzyıllar”, *Beylikten İmparatorluğa Osmanlı Denizciliği*, İstanbul 2007 (2. Baskı), s. 251; Miović, *Dubrovačka Republika u Spisima Osmanskih Sultana*, s. 14, 75; aynı yazar, *Dubrovačka Diplomacija u Istanbulu*, s. 64, 83; İnalçık, *a.g.e.*, s. 316-317; Metin Ziya Köse, *Osmanlı Devleti ve Dubrovnik İlişkileri, 1500-1600, Doğu Akdeniz’de Casuslar ve Tacirler*, İstanbul 2009, s. 44; Yemişçi, *a.g.t.*, s. 57-58.

¹⁷ Şişak, *a.g.m.*, s. 198; Kunčević, *a.g.t.*, s. 165.

¹⁸ Dubrovnik Cumhuriyeti’nin Osmanlı İmparatorluğu’nun tâbiyetinde kaldığı 1458 ile 1806 yılları arasında -nispeten- aksatmadan göndermiş olduğu haraçlar hakkında

şekilde istihbarat sağlamak,¹⁹ esir mübadeleleri gibi birtakım diplomatik aracılık hizmetlerinde bulunmak²⁰ ve Osmanlı iktisadî anlayışı içerisinde *provizyonizm* olarak kavramsallaştırılan bolluk ekonomisi²¹ doğrultusunda kendilerinden beklenen ticarî metanın tedarik ve intikalini sağlamaktı.²² Cumhuriyet'in mevcudiyetinin, emniyetinin ve menfaatlerinin sürekliliğini sağlamak ise Osmanlı siyasî yönelimleri doğrultusunda davranmak ve aleyhinde bir tutum sergilememekte yatıyordu. Dubrovnik'in yönetici elitini oluşturan soylu sınıfı XVI. yüzyıl

ayrıntılı bilgi için bkz. Vesna Miović, "Turske Priznanice o Uplaćenom Dubrovačkom Haraču", *Anali Dubrovnik*, 42 (2004), s. 53-77. Ayrıca bkz. Köse, *a.g.e.*, s. 23-24.

¹⁹ Dubrovniklilerin Osmanlılara sağladıkları istihbaratın "*vüfûr-ı ubûdiyyet ve ihlâs*"ın göstergesi olduğuna dair bkz. Državni Arhiv u Dubrovniku (DAD.), *Diplomata et Acta (DA.)*, *Acta Turcarum (7/2.1)*, sv. 6, br. 274 (Evâsıt-ı Safer 978 / 15-24 Temmuz 1570); Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA.), *Mühimme Defteri (A. DVN. MHM. d.)*, no: 12, s. 128, belge no: 205 (Evâhir-i Şevvâl 978 / 17-26 Mart 1571) v.dğr. Bu konuda ayrıca bilgi için bkz. Nicolaas H. Biegman, "Ragusan Spying for the Ottoman Empire. Some 16th Century Documents From the State Archive at Dubrovnik", *Bellethen*, XXVII/106 (1963), s. 237-255; Miović, *Dubrovačka Republika u Spisima Osmanskih Sultana*, s. 47-50; aynı yazar, *Dubrovačka Diplomacija u Istanbulu*, s. 127-140; Köse, *a.g.e.*, s. 19-22; Kumrular, *a.g.m.*, s. 469; Emrah Safa Gürkan, *Sultanın Casusları*, 16. Yüzyılda İstihbarat, Sabotaj ve Rüşvet Ağları, İstanbul 2017, s. 71, 75, 137-140, 253-255.

²⁰ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Cihan Yemişçi ve Muhamed Valjevac, "Türk Esirlerin Kurtarılması ve Mübadelesinde Bir Merkez Olarak Dubrovnik ve 1575 ile 1592 Yıllarındaki Esir Mübadeleleri", *Uluslararası Türk Savaş Esirleri Sempozyumu Bildiri Kitabı (14-15 Mart 2017, İstanbul)*, (ed.) Okan Yeşilot v.dğr., İstanbul: 2018, s. 95-134. Ayrıca bilgi için bkz. Nicolaas H. Biegman, *The Turco-Ragusan Relationship According to the Firmans of Murad III (1575-1595) Extant in the State Archives of Dubrovnik*, The Hague – Paris 1967, s. 131, 145-150; Miović, *Dubrovačka Republika u Spisima Osmanskih Sultana*, s. 51-52; Ahmet Önal, "XVI. Yüzyılda Avrupa'daki Osmanlı Esirlerin Kurtarılması Meselesine Dair Bazı Gözlemler", *Türkiye-Almanya Araştırmaları Dergisi*, IV/1-2, 2015, s. 41-45, 49-52; Köse, *a.g.e.*, 25-29.

²¹ Mehmet Genç, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet ve Ekonomi*, İstanbul 2010 (7. Baskı), s. 47-50 ve 61-64; İnalçık, *a.g.e.*, s. 81-90.

²² Miović, *Dubrovačka Republika u Spisima Osmanskih Sultana*, s. 97-101; Suraiya Faroqi, *Osmanlı İmparatorluğu ve Etrafındaki Dünya*, (çev.) Ayşe Berktaş, İstanbul 2010 (2. Baskı), s. 132-133; Köse, *a.g.e.*, s. 48-49; aynı yazar, "Osmanlı Balkan'ında Kara Ticareti ve Rekabet: Rumeli'de Dubrovnik Tüccarları (1600-1630)", *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16 (2013), s. 41-58. Bir örnek olarak Dubrovniklilerin Bosna-Hersek coğrafyasında sahip oldukları tuz ithal tekelî imtiyazı için bkz. Cihan Yemişçi, "XVI ve XVII. Yüzyıllarda Gabela Tuz Pazarı ile Bosna ve Hersek'in Tuz İhtiyacının Karşılanması", *Pazar Kitabı*, (haz.) Emine Gürsoy Naskali, İstanbul 2020, s. 186-188.

boyunca bu durumu kabullendiler ve kimliklerinin bir parçası haline getirdiler.²³

Dubrovnik'in Stratejik Konumu ve İstihbarat Merkezi Niteliği

Dubrovnik XVI. yüzyıl boyunca Doğu ile Batı, Hilal ile Haç ve Osmanlı Balkanları ile İtalya arasındaki stratejik konumunu, uluslararası ilişkilerde tarafsız bölge statüsüyle ve denizaşını ticarete Balkanlar ile Adriyatik'in bulunduğu noktada merkezî bir liman olma hüviyetiyle pekiştirdi. Avrupa ile birçok aracılık hizmetini üstlenmiş olması nedeniyle Dubrovnik, Osmanlı İmparatorluğu'nun bir bakıma Batı'ya açılan penceresi,²⁴ Batı açısından ise Osmanlı Balkanlarına giriş ve çıkış kapısıydı.²⁵ Geçen yüzyıllar boyunca Dubrovnik'in siyasi elitleri ve aristokratları tarafından şehir idaresi, müstakil bir şehir devletinin mevcudiyeti için gereken iç ve dış siyasete dair tüm kurumlarını tesis etmiş ve müesseseleşmesini tamamlamıştı. Bu kurumsallaşmayla birlikte Cumhuriyet'in, Osmanlı başta olmak üzere diğer devletler nezdinde kıymet arz eden pek çok diplomatik hizmetinin yanı sıra belki de en kritik vasfı, iki dünyanın sınırında üstlenmiş olduğu istihbarat merkezi niteliğiydi.

Dubrovnik Cumhuriyeti'nin sahip olduğu en stratejik dış siyaset kozu ve hatta mevcudiyetinin teminatı, istihbarat ve güncel haberlerin başlıca kaynaklarından biri olmasıydı. Akdeniz'in, Avrupa'nın ve Osmanlı ülkesinin dört bir yanındaki konsoloslar, elçiler, tacirler ve casuslardan gelen haberler ve bilgiler, Cumhuriyet'te hükümet işlevi gören Küçük Senato (Malo Vijeće)'nin sekreteri tarafından toplanarak tasnif edilirdi. Toplanan bilgiler yine senato sekreteri tarafından değerlendirilir ve ardından önem derecesine göre kategorilere ayrılırdı. Hangi bilginin ne zaman kullanılacağına ve hangi devlete gönderileceğine ise Senato karar verirdi. İstihbarat enstrümanı, Cumhuriyet'in dış siyaset stratejileri için azamî seviyede önem teşkil ettiğinden ve diplomatik manevralara alet edilecek şekilde kullanılacağından dolayı verilerin orijinal kalması için tam bir merkezî kontrol arzulanırdı. Ayrıca devletin inisiyatifini dışında gerçekte yapılacak casusluk hizmetlerinin karşı taraf nezdinde Cumhuriyeti

²³ Şişak, *a.g.m.*, s. 198.

²⁴ İnalçık, *a.g.e.*, s. 321

²⁵ Faroqhi, *a.g.e.*, s. 38, 133, 140.

zan altına sokma riski her zaman mevcuttu. Bu sebeple yönetici sınıfın görevlendirdiği ajanlar ve casuslar dışında vatandaşların bu işlerle uğraşmaları hoş karşılanmazdı.²⁶ Fakat bu aynı zamanda, şehrin istihbarat merkezi hüviyetinin kaçınılmaz bir neticesiydi ve kontrol altına alınması mümkün değildi.

XVI. Yüzyılın Son Otuz Senesinde “Yenilmez Türk” İmajının Sarsılması ve Osmanlı'nın Caydırıcı Gücünü Yitirmeye Başlaması

XVI. yüzyıl birçok tarihçi tarafından ‘Türk Asrı’ olarak nitelendirilmiştir.²⁷ Osmanlıların Kıbrıs'ın fethine kadar elde ettiği askerî ve siyasî başarılar “Yenilmez Türk” imajının doğmasını ve Batı'da yerleşmesini sağlamıştı. Balkan coğrafyasının fethi büyük oranda tamamlanmış ve kara sınırları Macaristan'ın ortalarına kadar genişlemişti. Diğer yandan Osmanlı deniz gücü, gönüllü reisler olarak addedilen korsanların da desteğiyle Akdeniz'de inisiyatifi önemli ölçüde ele geçirmişti.²⁸ Karada ve denizde elde edilen tüm başarılar Osmanlı Devleti'ni, Avrupa'nın yükselen gücü olan Habsburglar karşısında varlık mücadelesi veren Fransa, Protestan prenslikler ve daha ileriki tarihlerde

²⁶ Miović, *Dubrovačka Diplomacija u Istanbulu*, s. 127. 28 Aralık 1526 tarihli Senato kararına göre “*Malo Vijeće'nin izni olmadan herhangi bir Dubrovnikli ya da Dubrovnik sakini yazılı bir şekilde Türkler ya da Türk İmparatoru hakkında Cumhuriyet'in dışına haber ulaştıramaz*”dı ve yaptırım olarak ağır cezaları bulunmaktaydı. 1531'de Dubrovnik soylusu Mihailo Bucinčić, Avusturya Habsburg kralı Ferdinand'a Osmanlılar hakkında rapor gönderdiğinin anlaşılması üzerine Senato huzurundaki mahkemede mahkum edilmiş ve tüm resmî görevlerden hayatı boyunca men edilerek hakkında bir sene hapis cezası verilmişti. Bkz. Foretić, *a.g.e.*, Cilt II, s. 19.

²⁷ Türkiye'nin önde gelen bazı tarihçileri tarafından ifade edilen bu niteleme aynı zamanda kolektif olarak meydana getirilen bir kitaba da isim olmuştur. Bkz. Abdülkadir Özcan (ed.), *XV ve XVI. Asırları Türk Asrı Yapan Değerler*, (haz.) İsmail Kurt ve Seyid Ali Tüz, İstanbul 1997.

²⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz. İdris Bostan, “Barbaros Hayreddin: İlk Deniz Beylerbeyi (1534)”, *Başlangıcından XVII. Yüzyılın Sonuna Kadar Türk Denizcilik Tarihi*, Cilt I, (ed.) İdris Bostan ve Salih Özbaran, İstanbul 2009, s. 143-154; aynı yazar, “Akdeniz'de Korsanlık: Osmanlı Deniz Gücü”, *aynı eser* içinde, s. 227-240; aynı yazar, *Osmanlılar ve Deniz, Deniz Politikaları, Teşkilat, Gemiler*, İstanbul 2007, s. 12-13, 18-20; aynı yazar, *Osmanlı Akdenizi*, İstanbul 2017, s. 73-124; Daniel Panzac, *Osmanlı Donanması (1572-1923)*, (çev.) Ahmet Maden ve Sertaç Canpolat, İstanbul 2018, s. 78-86; Bülent Arı, “Akdeniz'de Korsanlık ve Osmanlı Deniz Hukuku”, *Türkler ve Deniz*, (ed.) Özlem Kumrular, İstanbul 2007, s. 265-318; Emrah Safa Gürkan, *Sultanın Korsanları, Osmanlı Akdenizi'nde Gazâ, Yağma ve Esaret, 1500-1700*, İstanbul 2018, s. 447-489 v.dğr.

İngiltere ve Hollanda'nın 'Büyük Efendi'*nin gücünü yanına almak istediği bir cazibe ve çekim merkezine dönüştürdü. Bunun yanı sıra II. Mehmed döneminden itibaren başlayan 'Venedik'in Doğu Akdeniz'deki hegemonyasını kırma stratejisi' başarıya ulaşmış ve XVI. yüzyılın büyük bölümünde süregelen Hilal ile Haç'ın, Akdeniz'in Doğu ile Batı kutuplarının birbirine karşı giriştiği üstünlük mücadelesinde Venedik'in pek çok defa tarafsız kalması sağlanabilmişti.²⁹

Osmanlıların arz ettiği caydırıcı gücün devamlılığı ancak savaş alanlarındaki üstünlüğe bağlıydı. Avusturyalı tarihçi Zinkeisen'in deyimiyle "İmparatorluğun muhafaza edici ilkesi, sürekliliğinin, hatta yenilmezliğinin güvence altına alınması"nda yatıyordu.³⁰ Bu bakımdan 1571 yılında Osmanlı donanmasının İnebahtı Deniz Muharebesi'nde aldığı yenilginin askerî yönünden çok Katolik cepheye kazandırdığı moral-motivasyon çok daha fazla önem taşımaktaydı.³¹

İnebahtı Muharebesi'nin ardından Osmanlı donanmasının kısa süre içinde tekrar inşa edilerek Akdeniz'e açılması ve 1574'te Tunus'un nihai fethiyle denizlerde denge sağlandı. 1573'te Venedik ile barışın³² ve

* *Grand Signore*.

²⁹ Halil İnalçık, "Osmanlı Deniz Egemenliği", *Başlangıcından XVII. Yüzyılın Sonuna Kadar Türk Denizcilik Tarihi*, Cilt I, (ed.) İdris Bostan ve Salih Özbaran, İstanbul 2009, s. 53-55; aynı yazar, *Osmanlı İmparatorluğu, Klasik Çağ (1300-1600)*, (çev.) Ruşen Sezer, İstanbul 2006 (7. Baskı), s. 142. Zinkeisen, Osmanlı Devleti'nin diğer bazı devletlerin yanı sıra Venedik'e verdiği kapitülasyonlar vasıtasıyla Cumhuriyet'in tarafsızlığının sağlanmasını "dünyevi menfaatler, Osmanlılara karşı itici gücü oluşturan dinî heyecan karşısında gitgide üstünlük kazanmaktaydı" ifadeleriyle yorumlamıştır. Bkz. *a.g.e.*, Cilt II, s. 315-316.

³⁰ Zinkeisen, *a.g.e.*, Cilt III, s. 13.

³¹ Avrupa'nın birçok şehrinde bu savaşın sonucu bir bayram havasında kutlandı. Bülent Arı, *Akdeniz'de İki Süper Gücün Hakimiyet Mücadelesi, İspanya ve Osmanlı, Kıbrıs Fethi – İnebahtı – Armada*, Ankara 2019, s. 39. Ancak enteresan olan, Osmanlı'nın önemli Balkan şehirlerinden Üsküp'te yaşayan ve Dubrovnik zimmîlerinden Nikola Leko gibilerin bu yenilgiden cesaret bulmalarıydı. Nikola'nın Kıbrıs'ın fethi üzerine günlerce dükkanını açmayarak yas tuttuğu, İnebahtı Bozgunu sonrasında "fırsat bizimdir" diyerek coşkuyla şenlikler ettiği yetkililere bildirilmişti. Şikâyetin İstanbul'a ulaşması sonrasında Üsküp sancakbeyine ve kadısına gönderilen fermanda -eğer iddialar doğruysa-Nikola'nın hapsedilmesi, sahip olduğu mülklerin ve atların ise satılarak hazineye aktarılması emredilmekteydi. Bkz. BOA., A. DVN. MHM. d., no: 18, s. 98, belge no: 214 (15 Şaban 979 / 2 Ocak 1572).

³² Mahmut H. Şakiroğlu, "II. Selim'in Venedik Cumhuriyeti'ne Verdiği 1567 ve 1573 Tarihli Ahidnameler", *Erdem*, II/5 (1986), s. 531-541; Meryem Kaçan, *XVI. ve XVII.*

1578'de ise İspanya ile ateşkesin³³ ardından merkezî donanmalar açısından Akdeniz oldukça sakinleşti.³⁴ Ancak ileriki senelerde Osmanlılar için bir darbe de karadan gelecekti.

1593 yılında Avusturya ile patlak veren savaşlarda, özellikle Sisak Muharebesi ile başlayan üç senelik mağlubiyetler serisi Osmanlı'nın yenilmezlik imajını ağır bir şekilde sarstı. Savaşın kötü gidişatı, 1596'da III. Mehmed (1574-1595)'in Hatvan'ı fethi, Eğri Seferi ve Haçova Meydan Savaşı'nın oldukça güç şartlar altında zaferle kapatılmasının ardından son buldu ve iki taraf arasında denge yeniden sağlandı. Savaşın ilerleyen yıllarında Estergon, Vişegrad ve Uyvar'ın fethi, Kanije'nin başarıyla savunulması ve Boçkay'ın kazanılarak Erdel ile Budin'de hâkimiyetin tekrar kurulması gibi birtakım önemli başarılar kazanıldı.³⁵ Ne var ki savaş meydanlarında Osmanlıların bazı zayıflıklarının görülmüş olması nedeniyle ortaya çıkan prestij kaybının telafisi zordu. Eflak'ta akıncıların pusuya düşürülerek imha edilmeleri ise Osmanlıların yerini doldurması zor, çok kritik bir ileri vurucu güçten ve keşif kolundan yoksun kalmaları anlamına gelmekteydi.³⁶

Meydana gelen aksi gelişmeler, alınmış yenilgiler ve Osmanlı ordusunda görülen bazı zaafaların yanı sıra Anadolu coğrafyasında patlak veren isyanlar birtakım gizli kalmış düşmanlıkları da gün yüzüne çıkardı. Osmanlıların iç ve dış problemleri dolayısıyla bilhassa savaş alanlarında başlayan zayıflama emareleri, yeşerttiği Osmanlı karşıtı niyetlerin gittikçe somut planlara ve entrikalara dönüşmesine sebebiyet verdi. "*Türklerin çöküşe gittiği ve Osmanlı İmparatorluğu'nun iç nedenlerle yıkılacağı*" na dair ümitler uzun bir aradan sonra tekrar gün yüzüne çıktı

Yüzyıllarda Osmanlı-Venedik Ahidnâmeleri, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1995, s. 78-79.

³³ Arı, *a.g.e.*, s. 58, 66-69.

³⁴ Fernand Braudel, *II. Felipe Dönemi'nde Akdeniz ve Akdeniz Dünyası*, Cilt II, (çev.) Mehmet Ali Kılıçbay, İstanbul 1989, s. 131.

³⁵ 1593-1606 Osmanlı-Avusturya Savaşları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Büyük Osmanlı Tarihi*, Cilt III, Ankara 1995 (7. Baskı), s. 70-94; Mustafa Cezar, *Mufassal Osmanlı Tarihi*, Cilt III, Ankara 2011, s. 1594-1674; Halil İnalçık, *Devlet-i 'Aliyye, Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-II, Tagayyür ve Fesâd (1603-1656): Bozuluş ve Kargaşa Dönemi*, Cilt II, İstanbul 2014, s. 19-37.

³⁶ Uzunçarşılı, *a.g.e.*, Cilt IV, s. 286; Cezar, *a.g.e.*, Cilt III, s. 1613-1614.

ve yüksek sesle dile getirilmeye başlandı.³⁷ Öyle ki Dubrovnik Cumhuriyeti'nin temkinliliği bile bazı vatandaşlarının Osmanlı yenilgilerini şehirde açıkça kutlamalarını engelleyemedi.³⁸

Öte taraftan Osmanlı Devleti'nin dost ve müttefik saydığı Fransa'da dahi bizzat Kral IV. Henri (1589-1610) tarafından Osmanlı karşıtı bazı planlar geliştirilmekteydi.³⁹ Projelerin üretim merkezlerinden bir diğeri ise Fransa'nın henüz yakın bir zamanda antlaşmaya vardığı Savoy Dukalığı⁴⁰ idi. Savoy dükü I. Carlo Emmanuelle (1580-1630) sadece planlar geliştirmekle kalmayacak, Balkanlara gönderdiği casuslarla bu tasarıların hayata geçirilmesi için faaliyete de geçecekti.⁴¹ Diğer yandan benzer birtakım projeler bazı Dubrovnik asilzadeleri, Vatikan rahipleri ve Dominiken, Benedikten, Fransisken gibi tarikatların şövalyeleri tarafından da üretilmekte ve bunlar İspanya ile Avusturya Habsburglarının yoğun desteğini görmekteydiler.⁴² Böylece XV. yüzyılın ilk yarısında hezimete uğramış olan Osmanlı karşıtı tasarılar ve projeler yeniden gün ışığına çıkmak için cesaret buldular. Türkleri Balkanlardan atmaya yönelik planlar tozlanmış raflardan masaya indirildi ve bu hedefe yönelik entrikalar, stratejiler ve taktikler tekrar gündeme getirildi.

³⁷ Trandafir G. Djuvara, *Türk İmparatorluğunun Paylaşılması Hakkında Yüz Proje (1281-1913)*, (çev.) Pulat Tacar, İstanbul 2017, s. 122.

³⁸ Harris, *a.g.e.*, s. 116.

³⁹ Fransa kralı IV. Henri'nin, Rumların ayaklandırılmasıyla Osmanlıların Avrupa'dan geri püskürtülmesi ve Doğu Roma İmparatorluğu'nun yeniden ihya edilmesine yönelik hevesleri ve bu yöndeki plan ve tasarılarla olan ilgisi hakkında bkz. Zinkeisen, *a.g.e.*, Cilt III, s. 623-641. IV. Henri'nin Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşüne dair beklentilerini kaleme aldığı mektupları için bkz. *aynı eser*, s. 632-636. Djuvara, Roma'nın Doria Kitaplığı'nda IV. Henri'nin kendi el yazısıyla kaleme alınmış ve Türklere karşı bir Hıristiyan ittifakının kurulmasına dair düşüncelerini aktardığı kırk yedi adet mektubun varlığından söz etmektedir. Bkz. *a.g.e.*, s. 125.

⁴⁰ 1601 yılında IV. Henri'nin Fransa'sı ile Savoy Dukalığı arasında imzalanan Lyon Antlaşması ile her iki siyasî oluşum arasında bir yıldır süren savaş noktalandırılarak husumetlere son verilmişti. Bkz. Mikail Acıpinar, "I. Fernando'nun Doğu Akdeniz Politikası ve Toskana Donanması'nın 1607 Magosa Saldırısı", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XXX/2, 2015, s. 358.

⁴¹ Djuvara, *a.g.e.*, s. 155, 165, 170.

⁴² Djuvara, *a.g.e.*, s. 125-133, 135-139, 169.

1592 Yılında Bir İspanyol Birliğinin Dubrovnik'ten Osmanlı Balkanlarına Sızma Teşebbüsü

Dubrovnikliler arasında bu entrikalara dâhil olanların varlığı, Cumhuriyet'in adının ileride gerçekleşecek olan olaylardan olumsuz etkilenmesine sebebiyet verecekti. Dubrovnik'in başlıca istihbarat merkezlerinden biri ve casusların Osmanlı topraklarına giriş kapısı olması bilinen bir durumdu. En son Kıbrıs Savaşı sırasında Katolik cepheye bilgi götüren casuslar Dubrovnik'te mekik dokumuşlar ve Osmanlılardan elde ettikleri istihbaratı Batı'ya taşımak hususunda şehrin limanını bir sıçrama tahtası olarak kullanmışlardı. Bu da Osmanlı ricalinin dikkatinden kaçmamıştı.⁴³ Fakat Osmanlı-Avusturya Savaşı'nın hemen arifesinde Dubrovnik şehrinin hem Osmanlı karşıtı planlara konu olan tasarıların bir merkezi haline gelmeye başlaması hem de casusların toplandığı bir paratoner işlevi görerek Osmanlı Balkanlarına sızmak için dağıtım noktasına dönüşmesi yeniden dikkat çekmeye başladı. Bir İspanyol casusunun hükümetine arz ettiği şu ifadeler şehrin Batı'daki algısını özetler vaziyettedir: *"Eğer Sultan'la ilgili tüm bilgileri öğrenmek istiyorsanız, bunun için en önemli yer Dubrovnik'tir"*.⁴⁴

Beşinci kol faaliyetleri içerisinde Osmanlı Balkanlarına açılan bir diğer kanal Dubrovnik elçi heyetleriydi ki bunların içlerine çeşitli ülkelerden casuslar sızmaktaydı. Elçilerin, hatta bazen Cumhuriyet idarecilerinin dahi bu kişilerin gerçek kimlikleri ve misyonlarıyla ilgili genellikle bilgileri olmazdı. Ancak bu dönemde Balkanlara gelen birtakım casuslar belli bazı görevler için gönderilmekteydi. Heyetteki birtakım kişiler zaman zaman heyetin güzergahı üzerindeki köy ve kasabalara inmekte ve halkla temasa geçmekteydiler. Yerel idareciler, gelen şikayetler dolayısıyla bir

⁴³ Üsküp'ten Dubrovnik tarafına tacirlerin gönderilmesinin "... Üsküb'den Dubrovnik taraflarına bazergân geçürmeyüb men' eyleyüb gitmek isteyenleri alıkoyasın şöyle ki emr-i şerifim surür itdikden sonra emrime muhâlif Dubrovnik taraflarına bazergân geçüb gittiği istimâ' oluna 'azl ile konulmayub eşedd-i ikâb ile mu'âkabe olmanız mukarrerdir..." ifadeleriyle yasaklandığı ve sancakbeyinin sert bir dille uyarıldığı ferman için bkz. BOA., A. DVN. MHM. d., no: 16, s. 262, belge no: 514 (21 Şa'bân 979 / 8 Ocak 1572). Önceki fermana konu olan yasağın gerekçesi "... bazı mektûb ihtimâli virilmeğin dikkat ü ihtimamla esbabları aratub..." sözleriyle bir başka fermana verilmiştir. Bkz. BOA., A. DVN. MHM. d., no: 18, s. 25, belge no: 47 (28 Ramazan 979 / 13 Şubat 1572). Ayrıca bu dönemde Dubrovnik'ten ülkeye girişler de aynı sebepten dolayı geçici olarak yasaklanmıştı. Bkz. Gürkan, *Sultanın Casusları*, s. 218, 254.

⁴⁴ Miović, *Dubrovačka Diplomacija u Istanbulu*, s. 127.

süredir Dubrovnik elçi heyetlerinde casusların varlığından şüpheleniyorlardı.⁴⁵ Dahası, İspanyol donanmasının Adriyatik'te görülmesi ve Dalmaçya'da faaliyet göstermesi gibi birçok kuşkulu olay Osmanlı başkentinin şüphelerini de alarma geçirdi.

1592'de III. Murad (1574-1595), Dubrovnik elçilik heyetiyle birlikte Osmanlı ülkesine sızan casusları kontrol etmek amacıyla Bosna beylerbeyine bir ferman gönderdi. Fermanda Dubrovnik elçilerinin yanına güvenilir adamların verilerek onlara eşlik etmeleri ve heyette bulunanların kuşkulu hareketlerini gözetlemeleri buyrulmaktaydı.⁴⁶ Hemen birkaç hafta içerisinde İspanyolların hesabına casusluk yapan bir Osmanlı reisinin düşmana istihbarat taşıdığı tespit edilmesi de meseleyi farklı bir boyuta taşıdı. Dubrovnik'e doğru gittiği anlaşılan Ramazan adlı reisin yakalanarak divan çavuşuyla birlikte payitahta gönderilmesi hakkında müsveddesi veziriazama, asılları ise İstanbul-Dubrovnik arasındaki idarî birimlerin kadılarına hitaben fermanlar yollandı.⁴⁷ Diğer yandan bir başka ferman ise Dubrovnik beylerine gönderildi. Belgede, Ramazan Reis'in İspanya elçisinin yanında bulunması ihtimali de zikredilerek kendisinin yakalanarak Osmanlı yetkililerine gönderilmesi, bu hususta ihmâl gösterilmemesi ve kesinlikle himaye edilerek saklanmaması tehditkâr bir üslupla bildirildi.⁴⁸

1592 yılı sona ermeden Adriyatik'te İspanyol deniz gücünün görülmesinin ardından bazı gemilerin Dubrovnik'e uğradığı ve karaya indirme yaptığı şayiye duyulmaya başlandı. İstanbul'daki İngiltere elçisi Edward Barton'un bilgilendirmeleri ve şikayetleri de eklenince Dubrovnik Cumhuriyeti üzerinde ciddi şüpheler oluştu. Elçinin arzına göre Dubrovnik Limanı'nda İspanya kralının siparişiyle on iki gemi inşa edilmekteydi. Bu ithamı destekleyecek şekilde meseleye Fransız elçisi Breves de katılarak İngiliz elçiye arka çıktı. Ayrıca geçen birkaç sene içerisinde bazı Dubrovnik gemi kaptanlarının İspanya donanmasına katıldıkları artık bilinen bir gerçektir. Her ne kadar Cumhuriyet'in rızası

⁴⁵ Miović, *Dubrovačka Republika u Spisima Osmanskih Sultana*, s. 135.

⁴⁶ DAD., DA., 7/2.1, sv. 8, br. 393 (Evâil-i Receb 1000 / 13-22 Nisan 1592); Biegan, *a.g.e.*, s. 144.

⁴⁷ BOA., *Mühimme Zeyli Defteri* (A. DVN. MHM. ZYL. d.), no: 6, s. 12, belge no: 22 (20 Receb 1000 / 2 Mayıs 1592).

⁴⁸ BOA., A. DVN. MHM. ZYL. d., no: 6, s. 12, belge no: 23 (20 Receb 1000 / 2 Mayıs 1592).

hilafına gerçekleşse dahi bu katılımlar İstanbul'daki Dubrovnik elçilerini zor durumlara sokmaktaydı. Dubrovnik elçileri bu teşebbüslerin Dubrovnik hükümetinin kontrolü dışında gerçekleşen münferit vakalar olduklarını ve İspanyol donanmasındaki diğer bazı Dubrovnik gemilerinin İspanyollar tarafından cebren gasp edildiğini "yeminlerle" beyan etmekteydiler. 1588 yılında İspanyol armadasının Manş Denizi'nde uğradığı felaketten bazı Dubrovnik gemileri de nasiplerini almışlardı. Denizci Ohmučević ailesinin İspanyol filolarına yardım ettiği ise herkes tarafından aşıkardı. Bu durumda İngiltere ve Fransa elçilerinin suçlamaları hiç de yabana atılır cinsten değildi.⁴⁹

İstanbul'da Cumhuriyet üzerinde artan şüpheler üzerine Dubrovnik hakkında gizli bir araştırma yürütmek üzere Bosna Beylerbeyi Hasan Paşa görevlendirildi. Araştırmada cevapları aranması istenen birçok soru vardı. İngiltere'ye karşı kurulmuş olan İspanya-Avusturya ittifakında Dubrovnik'in konumu neydi? Dubrovnik ittifaka dâhil miydi ve/veya para, istihbarat ve asker desteği veriyor muydu? İspanyolların etrafında oluşan ittifak için Dubrovnik'ten elli bin altın gönderildiği doğru muydu? Dubrovnik sınırları içerisinde konuşlanmış İspanyol birlik(ler)i var mıydı? Dahası, bu bölgede ve çevresinde açık ya da gizli bir şekilde İspanyol askerleri mevcut muydu? Söz konusu ittifak Osmanlı'nın Adriyatik kıyılarını ne ölçüde istila riskine sokardı? Ayrıca İspanyol donanmasının karaya nereden asker çıkartmak kastında olabileceğine dair istihbarat toplaması ve elde ettiği tüm bu bilgileri İstanbul'a göndermesi de Hasan Paşa'ya gönderilen fermana yer alan emirler arasındaydı.⁵⁰

Avusturya ile uzun savaş dönemini başlatan sınır çatışmaları esnasında hayatını yitirmesi dolayısıyla Hasan Paşa bu araştırmayı tamamlayamadı. Bu sıralarda bölgede bahsi geçen soruşturmayı yürüten Bali adında bir sipahi ise Dubrovnik topraklarındaki Konavle arazisinde saldırıya uğradı ve şüpheli bir cinayete kurban gitti. Yanındaki hizmetkarlarından birisi ise yaralı olarak kaçmayı başarmış, fakat bu

⁴⁹ Dubrovnikliler arasında Katolik ideallere gönül vermiş ve Cumhuriyet'in menfaatlerinin İspanya ile birlikte hareket etmek doğrultusunda olduğuna inanan bir kesim bulunmaktaydı. Bu düşüncede olup gemileriyle İspanyol filolarına katılan kaptanlar ve meydana gelen gelişmelerin İstanbul'daki diplomasiye yansımaları hakkında bkz. Foretić, *a.g.e.*, s. 65-66; Harris, *a.g.e.*, s. 104-105.

⁵⁰ DAD., *DA.*, 7/2.1, sv. 9, br. 401 (Evâhir-i Safer 1001 / 26 Kasım – 5 Aralık 1592).

saldırının bir eşkıya çetesi tarafından gerçekleştirildiğini zannederek yetkili mercileri bu yönde bilgilendirmişti. Bunun üzerine İstanbul'dan Hersek sancakbeyine ve Çerñiçe kadısına cinayetin araştırılması ve suçluların bulunarak adaletin sağlanması emri verildi.⁵¹

Sipahinin öldürülmesi olayının arkasında Dubrovnik çıkışlı bir İspanyol birliğinin parmağı vardı. Sipahi ölmeden önce bölgede İspanyol varlığına dair izlere rastlamış, bunun üzerine de ortadan kaldırılmıştı. İspanyol birliği bu olayın ardından sipahinin timarının bulunduğu Çerñiçe'ye kadar gitmiş ve arazisini yağmalamıştı. Cumhuriyet'in bu olaya dahil bilinmese de İspanyollara kılavuzluk edenlerin Dubrovnikliler olduklarından kuşkulandı. İspanyolların bir sonraki hedefi ise Nova (Castelnuovo)'ydı. Bir gece operasyonu kaleyı düşürmeyi planlıyorlardı ve neredeyse başaracaklardı. Fakat durumun farkına varan Nova askerleri yaşanan çatışmalardan sonra İspanyolları perişan bir şekilde geri püskürttüler ve peşlerinden köpeklerini saldırdılar. İspanyollar yağmaladıkları para ve malları, hatta bazıları silahlarını dahi geride bırakarak kaçmaya koyuldular. Geride kalanlar ise ölenler ya da esir düşenlerdi. Nova'dan Konavle'ye Dubrovnik sınırını geçenleri ise başka bir sürpriz beklemekteydi. Fırarî birliğin üzerlerindeki altın rengi zırhlar bir Uskok çetesinin dikkatini çektiğinden dolayı iki taraf arasında bir çarpışma meydana geldi. Altı saat kadar süren bu çarpışma ancak İspanyolların zırhlarını vermeyi kabul etmeleriyle sonlandı. Hayatta kalabilen İspanyol askerleri zor şartlarda Dubrovnik'e ulaştılar. Onlara yardım eden Dubrovnikliler tanınmamaları için üzerlerindeki İspanya'ya ait armaları söktürüp Dubrovnik'e ait olanları taktırdılar ve güya Uskoklarla vuruşmadan dönmüş bir Dubrovnik birliği olarak lanse ederek şehre soktular.⁵² İstanbul'dan gelen ferman⁵³ dolayısıyla o senenin haracını Osiek'te konuşlanmış olan veziriazam ve serdar-ı ekrem Koca Sinan Paşa'ya teslim eden Dubrovnik elçileri ise maktul

⁵¹ DAD., DA., 7/2.1, sv. 9, br. 404 (Evâil-i Safer 1002 / 27 Ekim – 5 Kasım 1593).

⁵² DAD., DA., *Guardie ed Armamento. Libro Condennati al Vogar* (1595), fol. 9.

⁵³ DAD., DA., 7/2.1, sv. 9, br. 405 (10 Rebi'ü'l-âhir 1002 / 3 Ocak 1594).

sipahinin katillerinin peşine düştüklerini, Uskoklarla çatıştıklarını ve eninde sonunda bu meseleyi çözeceklerini beyan ettiler.^{54*}

Osmanlıları Balkanlardan Atma Projelerinde Yer Alan Dubrovnikliler

Önce II. Bayezid (1481-1512) döneminde, ancak bilhassa I. Süleyman (1520-1566)'ın saltanat döneminin başlangıcından itibaren Dubrovnik yönetici elitinin büyük çoğunluğu, Cumhuriyet'in hamiliğini üstlenmesinden ve Balkanlardaki ticarî menfaatlerinden dolayı Osmanlı politikalarına ters düşmemeye özen gösteren pragmatik bir bakış açısına sahip olmuştu.⁵⁵ Bu bakımdan Batı yanlısı ve Katolik ideallere sahip olan Türk düşmanı kesim, Senato'da statükoyu muhafaza etmeye odaklanmış mutedil çoğunluk tarafından aşırı uç sayılmakta ve radikal fraksiyonu teşkil etmekteydi. Yine de Dubrovnik'te marjinal sayılacak kadar azınlıkta dahi olsa Osmanlı aleyhtarı planlara gönül vermiş idealist bir grup vardı, fakat bu küçük hizip Cumhuriyet'in başını büyük bir belaya sokacak kadar ileri gitti.

Dubrovnikliler arasında Osmanlı karşıtı rüzgarlara kapılarak planların birer parçası olan ve şehirde bu projelere başlıca desteği veren Cumhuriyet mensupları, kendileri birer Isusovac Fransiskeni olan Alexander Komulović⁵⁶ ve Bartul Kašić idi. Ancak Erken Modern Çağ'ın asıl *panslavizm** ideoloğu Mavro Orbini (1550-1610) olmuştur. Orbini, 1592'de Kotor'dan Dubrovnik'e geldi ve ilerleyen yıllarda Ivan Orsat Giorgi** ile bir tartışmadan sonra büyük ihtimalle *heretizm* suçlamasıyla zindana atıldı. Fakat evvela Dubrovnik Senatosu ve baş diyakozundan,***

⁵⁴ DAD., DA., *Traduzioni di Capitulazioni e Firmani (TCF.)*, II (1592), s. 291-293.

* Bu tarihî olayın aydınlatılması hususundaki yardımları sebebiyle Prof. Dr. Vesna Miović'e şükranlarımı sunarım. İlaveten, Hırvatçadan Türkçeye tercümelerde bana yardımcı olan Muhamed Valjevac'a da minnettarlığımı ifade ederim.

⁵⁵ Šišak, *a.g.m.*, s. 193.

⁵⁶ Foretić, Komulović'in Cizvit olduğunu belirtir. Bkz. *a.g.e.*, s. 74.

* *Panslavizm*'in ilk örneği olan bu akım o dönemde *proselitizm* (Katolikleştirme politikası) ruhuyla birleştirilmişti. Bu yüzden müteşebbisler aynı zamanda Balkan Ortodokslarının mezheplerini değiştirme niyeti de güdüyorlardı.

** Giorgi, Dubrovnik'teki tüm tarikatların ortak meclislerinin lideriydi.

*** *Diyakoz*: Katolik kilisesindeki üç yüksek ruhban derecesinin ilk basamağı olan rütbedir. *Baş diyakoz* ise Kilise'nin ilgili hiyerarşi bölgesindeki diyakozların amiri konumundadır.

ardından Vatikan'dan Orbini'nin serbest bırakılmasına dair Giorgi'ye emir geldi. 1597'de Orbini zindandan çıktıktan sonra ilk işi Dubrovnik'i terk ederek İtalya'ya gitmek oldu. Orada, Dubrovnik'in en zengin aristokratlarından Marin Andrija Bobali (1556-1605)'nin⁵⁷ maddî yardımlarıyla tarih çalışmaları için malzeme toplamaya girişti. Yine onun referansıya Orbini'nin, Urbino düklerinin kütüphanesini kullanmasına da izin çıkartıldı. 1601'de Pesaro şehrinde en önemli kitabı olan *Regno Degli Slavi (Slav Krallığı)* iki cilt halinde basıldı.⁵⁸ Orbini kitabını inşa ederken her ne kadar ilhamını Katolik Pribojević ve Ortodoks Popdukljan'ın bu konuda yazdıkları iki kitaptan almış olsa dahi popülerliği onların şöhretini aştı. Hatta onun kitapları sonraki iki yüz yıl boyunca *panslavizm* temelinde şekillenen tüm ideolojilerde en önemli başvuru kaynağı haline geldiler.⁵⁹ Söz konusu fraksiyonun en ateşli üyelerinden bir diğeri ise Dubrovnik'in Rönesans yazarı olup *Osman* adlı manzum kroniği⁶⁰ Osmanlı aleyhtarı bir sübjektiflikle kaleme almış olan Ivan Gundulić'ti.⁶¹

⁵⁷ Bobali, 1589'da hizipsel çekişmeler kapsamında çevirdiği bir entrikayla Dubrovnik tarihindeki en ünlü diplomat ve devlet adamlarından Franova Gondola'yı siyasi bir suikast sonucunda öldürmekle suçlanması dolayısıyla şehirden kaçımtı. Bu cinayetin arkasındaki sebep Gondola'nın Osmanlı taraftarlığı bilinen köklü bir siyasi hane halkına mensup olmasına karşın Bobali'nin anti-Osmanlı düşüncelere sahip olmasıydı. Bobali'nin Osmanlı karşıtı fraksiyona ve *panslavist* fikirlerin üzerinde kurulacağı kitap teliflerine verdiği maddî-manevî destekler için bkz. Miović, *Dubrovačka Diplomacija u Istanbulu*, s. 10-13.

⁵⁸ Hırvatçası için bkz. Mavro Orbini, *Kraljevstvo Slavena*, (çev.) Snježana Husić, (haz.) Franjo Šanjek, Zagreb 1999. İtalyanca orijinali: *Regno Degli Slavi*, II Cilt, Pesaro 1601.

⁵⁹ Franjo Šanjek, "Povijesni Pogledi Mavra Orbinija", *Kraljevstvo Slavena*, (çev.) Snježana Husić, (haz.) Franjo Šanjek, Zagreb 1999, s. 9-12. Bu konu ve Orbani-Bobali ilişkisi hakkında ayrıca bilgi için bkz. Miović, *Dubrovačka Diplomacija u Istanbulu*, s. 10.

⁶⁰ Zdenko Zlatar, *The Slavic Epic: Gundulić's Osman*, Cilt IV, Balkan Studies, New York 1995.

⁶¹ Ivan Dživo Franov Gundulić, son iki yüzyılda Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun ve Yugoslavya'nın egemenlikleri altında Türk karşıtlığının Balkanlarda empoze edildiği bir dönemde Hırvat milliyetçiliğinin temellendirilmesi ve yerleştirilmesi için parlatılarak yeniden gündeme getirilmiştir. Dubrovnik'in Ana Katedrali'ne giden yol üzerindeki meydana onun ismi verilmiş ve merkezine heykeli dikilmiştir. Heykelin tabanı kare şeklinde inşa edilmiş ve metal plakadan yapılmış dört bir kenarına *Osman* adlı eserden Osmanlı aleyhtarı dört ayrı betimleme kabartmalı olarak resmedilmiştir. Bu kabartmalardan ikisinin görselleri "Ekler" bölümünde verilmiştir.

Dubrovnik'te tüm bu fikirlerle ortak hedef etrafında birleşenler, Küçük ve Büyük Senato'da temsilcileri bulunan ve Osmanlı karşıtı fraksiyonu teşkil eden iki aristokrat ailenin himayesi altında korunmaktaydılar. Cumhuriyet'te marjinal kesimi oluşturan Giorgi ve Resti aileleri,⁶² planların şehirdeki finansmanını ve organizasyonunu üstlenmişlerdi. Ülke dışından şehre gelen casuslar bu ailelerin mensupları tarafından karşılanmakta ve konaklayacakları mekanlar yine onlar tarafından hazırlanmaktaydı. Ayrıca casuslara Hersek ve Karadağ'da kılavuzluk yapacak olan Dubrovniklileri de yine kendileri istihdam ederek onları yönlendirmekteydiler. Dahası, organizasyonun bölge üzerindeki planlara uyarlanmasına ve ileriki aşamalar için tasarlanan eylemlere fikrî destek de vermekteydiler.⁶³

Büyük Komplo (Velika Zavjera)

XVII. yüzyılın hemen başlarında, Osmanlı-Avusturya Savaşı'nı sona erdiren Zitvatorok Antlaşması (1606)'ndan bir sene sonra Savoy dükü I. Carlo Emmanuel, Hırvat tarih literatüründe 'Büyük Komplo' olarak

⁶² Dubrovnik'te soylu kesimi teşkil eden ve Cumhuriyet'in idaresini üstlenen siyasî hane halkları hakkında ayrıntılı araştırmalar yapmış olan Zdenko Zlatar, Büyük Komplo'ya karışan ailelere de değinmiştir. Bkz. "Huius... est omnis reipublicae potestas: sudjelovanje vlasteoskih rodova u vlasti (1440-1460)", *Anali Zavoda za Povijesne Znanosti HAZU*, 40 (2002), s. 156. Stjepan Čosić ve Nenad Vekarić ise söz konusu ailelerin aralarındaki rekabet ve entrikaların siyasî olarak nasıl hizipleşmelere yol açtığını ve bu vetirenin 'Büyük Komplo'ya giden süreçte tarafların oluşumuna doğrudan ve dolaylı etkilerini ortaya koymaktadırlar. Bkz. *Dubrovačka Vlastela Između Roda i Države: Salamankezi i Sorbonezi*, Dubrovnik 2005, s. 36. Resti ve Giorgi ailelerinin XVI. yüzyıl sonları ile XVII. yüzyıl başlarında Dubrovnik siyasî hayatında Osmanlı karşıtı fraksiyonun bayrağını taşıdıkları ve 'Büyük Komplo'nun Dubrovnik'teki ayağı üstlendikleri hakkında ayrıca bkz. Miović, *Dubrovačka Diplomacija u Istanbulu*, s. 13.

⁶³ I. Carlo Emmanuel'in Dubrovnik'teki en önemli ve itibarlı destekçileri: Resti ailesinden Dubrovnik'teki Osmanlı karşıtı akımının lideri Marin Andrija (doğ. 1578 – öl. ?), Lucian (1582-1628), Ivan Andrija (1587-1652), Petar Andrija (1578-1652), Mato Ivan (1592-1648) ve Marin Andrija'nın başlıca yardımcılarından kuzeni Jakov Ivan; Giorgi ailesinden Jakov Marin (doğ. 1575 – öl. ?), kardeşi Stjepan (1578-1632) ve Marin (1581-1628) idi. Ayrıca Ston piskoposu Miho (1567-1635) ile Türk şairi Derviş (?) de bu davaya gönül verenler arasındaydı. Büyük Komplo'nun mensuplarından Resti ve Giorgi ailelerine diğer akrabalarından da katılanlar olmuştur: Saba Menze (Menze ailesinden fraksiyona tek katılan kişi budur. İsminin kelime anlamı "dışlanmış" manasına gelmektedir), Marin Petar Cerve ve tarihçi Jakov Luccari. Bkz. Miović, *Dubrovačka Diplomacija u Istanbulu*, s. 13. Foretić ilaveten Marino ile Jakov Rastić kardeşleri, Jakov Corčić'i ve Ston'da pikopos olan Mihailo'yu da saymaktadır. Bkz. *a.g.e.*, s. 75-76.

anılan planı uygulamak için imkânlarını harekete geçirdi.⁶⁴ Dükün planına göre ilk aşamada, Savoylu ajanlar Dubrovnik'teki destekçilerin rehberliğinde Osmanlı Balkanlarına sızacaklar ve casusluk faaliyetleriyle bölgedeki askerî ve stratejik hedefler hakkında istihbarat toplayacaklardı. Yeterli istihbaratın toplandığına kanaat getirildiğinde bir sonraki aşamaya geçilecek ve Osmanlı idaresinden rahatsızlık duyduğu tespit olunan Hristiyan reaya isyana teşvik edilecekti. Son darbe ise askerî operasyonla tamamlanacaktı.⁶⁵

Savoy dükü, Imberto Saluzzio ve Filiberto Provona adlı kurmaylarını ve onların önderlik ettiği adamlarını Güney Slav coğrafyasında istihbarat toplamak ve Slav isyancıları *Reconquista** ideali etrafında hazırlamak, organize etmek ve silahlandırmak amacıyla Balkanlara yolladı. Bu şahısların görevi; Bosna, Hersek, Karadağ, Arnavutluk ve diğer bazı bölgelerde istihbarat toplamak ve isyan ateşini tutuşturmaktı. İspanya Kralı III. Filip (1598-1620) ile Avusturya Veliahdı Ferdinand'ın planlarına göre beklenen isyan ortamı sağlandıktan ve ahali Habsburg kuvvetlerine destek vermeye hazırlandıktan sonra ilk etapta İspanyollar Arnavut topraklarından taarruzu başlatacaklardı.⁶⁶ Ardından Avusturya veliahdının komutasındaki ordu Hırvat bölgesinden saldırıya geçecek,

⁶⁴ Foretić, Mantova dükünün de Savoy düküyle birlikte hareket ettiğini ve bu plana destek verdiğini belirtmiş, ancak desteğin mahiyeti hakkında suskun kalmıştır. Bkz. *a.g.e.*, s. 76. Bu arada, 1607'de aynı sene içerisinde Toscana donanmasının Magosa'ya taarruzu da düşündürücüdür. Bkz. Acıpinar, *a.g.m.*, s. 357-384.

⁶⁵ Miović, *Dubrovačka Diplomacija u Istanbulu*, s. 127. 1604 yılında Hersek'te Popovo ve Zajablje şehirlerinde yapılan gizli toplantılarda bir kısım Hristiyan ahali Avusturya'nın hâkimiyetine girme kararı almışlardır. Ardından Fransisken keşişi Dominik Andrijašević'i vekil olarak seçmişler ve Graz'a göndermişlerdir. Keşişin, Hersek'in bazı Katolik ve Ortodoks köylülerinin yanı sıra Müslümanlar adına Hüseyin Paşiç'in mektubunu götürmesi ilginçtir. Bkz. Foretić, *a.g.e.*, s. 75. Bu gibi örnekler muhakkak ki komplolarını cesaretlendiren adımlar olmalıdır.

* Kelime anlamı: *yeniden fetih*. İlk olarak İspanyolların Endülüs'ü zapt etme süreci için kullandıkları kavram.

⁶⁶ Arnavutluk topraklarının önemi, stratejik değerinin yanı sıra ülke topraklarında komploları doğurtusunda isyan etmeye hazır bir kitlenin varlığı sebebiyledir. 1602 yılında isyancı Arnavutlar tâbi olmak maksadıyla Venedik'e başvurmuşlar, ancak Cumhuriyet mevcut barışı bozmamak için bu teklifi reddetmişti. Bkz. Zinkeisen, *a.g.e.*, Cilt III, s. 446. Dubrovnikli kaptan Đurac Olistović ise resmîyette buğday tedarik etme bahanesiyle birkaç defa Arnavutluk kıyılarına yaklaşmış ve buradaki isyana hazır kimselerle görüşmüştü. Foretić, *a.g.e.*, s. 77.

Dubrovnik ise Habsburg kuvvetlerinin birleşme noktası olacaktı. Müttefikler buradan Dubrovnıklilerle birlikte Hersek bölgesine gireceklerdi. Bölgede sırasıyla Arnavutluk'tan başlayarak kuzeye doğru, Sırbistan içinden Erdel'e kadar bir hat çekerek en önemli mevzileri tutacaklardı. Bu mevziler tutulduğu takdirde Osmanlı askerleri hattın ötesine geçemeyecek; Bosna, Macaristan, Erdel, Sırbistan ile Karadağ toprakları kesilen hattın kuzeyinde kalmış olacak ve böylece Osmanlılar bu bölgelere yardım ulaştıramayacaklardı.⁶⁷

Dubrovnik bu yıllarda Savoy casuslarının cirit attıkları bir tutunma noktası haline geldi. Şehrin misyon sahibi ziyaretçileri Dubrovnik'ten pek çok defalar Hersek ve Karadağ topraklarına sızdılar ve yerel ahaliyle görüşmelerde bulundular. Imberto Saluzzio ve Filiberto Provona bölgedeki birçok stratejik yer, şehir, liman, iskele ve kalenin konumlarının yer aldığı detaylı haritalar çizdirdiler, hatta bazı kalelerin resimlerini de yaptırarak planlarını kağıda döktüler. Bu casuslardan bazıları Osmanlı yetkililerine ve bölgede faal olan haydutlara yakalandılar. Hersek sancakbeyliğinin idarî sınırları dâhilinde Osmanlı görevlileri tarafından yakalanan Savoylu casuslardan birinin üzerinden hazırlanmış olduğu bazı detaylı haritalar çıktı. Bu şahıs, evrakın orijinal ve yegâne nüshalar olduklarını öne sürerek kendisini ve organizasyonu kurtarmaya çalıştı. Ancak Hersek içlerinde haydutların eline düşen diğer bir casusun üzerinde de aynı şekilde haritaların mevcut olduğu görülünce bunların art niyetleri anlaşıldı. Yerel görevlilerden bazılarıyla irtibatı olan haydutlar casusları yetkililere teslim ettiler ki bu kişilerin gidiş yönü Dubrovnik idi.⁶⁸

Diğer yandan, Savoylu casusların mevcudiyeti ve faaliyetleri Dubrovnik'te görevli Osmanlı emininin şüphelerini de teyakkuza geçirdi. Bunlardan ikisi, muhtemelen bizzat Saluzzio ve Provona, eminin kapısına yanlarında oldukça zengin hediyelerle geldiler. Bu kişiler kendilerini at tüccarı olarak tanıtarak Divân'dan Osmanlı ülkesine giriş beratı almak amacıyla ondan aracılık yapmasını ve referans olmasını istediler. Eminin,

⁶⁷ Miović, *Dubrovačka Diplomacija u Istanbulu*, s. 128-142.

⁶⁸ Miović, Savoylu casusların gizlice ve çok detaylı olarak yaptıkları -Dubrovnik de dâhil- şehir planlarının ve haritaların Torino Devlet Arşivi'nde muhafaza edildiğini belirtmiştir. Bkz. *Dubrovačka Diplomacija u Istanbulu*, s. 13. Bu ipucundan yola çıkarak elde ettiğimiz vesikalar "Ekler" bölümündedir.

başından geçen bu tecrübeyi kaleme almış olması ve yazdıklarının günümüze kadar ulaşmayı başarması sayesinde o sahneye oldukça canlı bir şekilde nüfuz edebilmek mümkün olmaktadır. Kayıtlara göre emin, 1 Ekim 1607 tarihinde sabah vaktinde evinin önündeki bir gürültüyle uyanır. Kapıcılar kalabalığa mukayyet olmak üzereler iken emin de hazırlanarak kapıya çıkar, dışarı uzanarak gür bir sesle “*Destur!*” diye haykırır ve böylelikle dışarıdakiler düzene girerler. Kendilerini Savoylu iki at taciri olarak tanıtan şahıslar evine kadar gelerek eminin deyimiyile “sultanlara layık” çeşitli hediyeler; atlar, yiyecekler, beş cariye ve daha birçok şey getirmişlerdir. Şahısların emine dediklerine göre Osmanlı topraklarında bazı mühim yatırımlarda bulunmak ve ticaret yapmak üzere ondan kendileri için aracılık yapmasını istemektedirler. Bu sebeple getirdikleri hediyeleri kabul etmesini ve onlara yardımcı olmasını rica etmektedirler. Kendi ifadesine göre emin çok yakın bir zamanda İstanbul’dan dönmüştür ve diğer bazı büyük şehirler üzerinden geldiği ve buralarda gayet iyi ağırlandığı için bu hediyelerin çok da etkisi altında kalmamıştır. Ayrıca emin, Hersekli haydutların Savoy casuslarıyla olan vukuatlarından da haberdardır ve bu sebeple kuşkuları iyice artmıştır. Beklenmeyen misafirler ayrıldıktan sonra emin, kâtibi ve diğer çalışanlarıyla fikir teatisinde bulunarak beraberce bir karara varırlar: hediyeler ne emine ne de Dubrovnik’e ait olmamak üzere bir depoda tutulacaktır.

Emin bu noktada kalmaz ve kuşkularının üzerine giderek biraz araştırma yapar. Aradan az bir zaman geçtikten sonra kendisine birtakım haberler gelir. Nitekim daha önce Savoy tarafından hiçbir vakit Osmanlı Devleti’ne böyle bir başvuru gelmemiştir. İlerleyen zamanlarda Savoylulardan birinin Dubrovnik’teki bazı faaliyetlerine de denk gelen emin, şüphelerini Trebinje beyine ve diğer bazı yerel idarecilere “*bu nasıl bir at tüccarıysa, tüm Dubrovnik kalesinin ve benim bulunduğum yerin dahi resmini çizmiş ya da çizdirtmiştir*” ifadeleriyle istihzalı bir şekilde paylaşır.⁶⁹

Gerek Balkanlarda bu casusların faaliyetlerinin görülmesi, gerekse bazılarının yakalanması ve Dubrovnik’teki mevcudiyetlerinin emin

⁶⁹ Eminin Dubrovnik’te yaşayan torunlarıyla görüşen Miović, onların izniyle eminin günlüğünü okuma fırsatı yakalamış, ancak görüntü ya da kopya almasına müsaade edilmemiştir. Bkz. *Dubrovačka Diplomacija u Istanbulu*, s. 14.

tarafından fark edilmesi, başta Trebinje ve Nova olmak üzere yerel idareci ve görevlilerin tedbirlerini arttırmalarına yol açtı.⁷⁰ Alınan önlemler, projenin henüz istihbarat toplama safhasında akim kalmasına sebep oldu. Her halükârda uzun Osmanlı-Avusturya Savaşları bir sene önce noktalanmıştı ve yakın bir gelecekte Habsburgların askerî bir teşebbüse geçmeleri beklenmemektedir. Öte taraftan Dubrovnik Cumhuriyeti idarecilerinin 'Büyük Komplö'yu öğrenmeleri ve derhal müdahale etmeleri dolayısıyla tasarılar daha ileriye gidemedi. Yapılan araştırmalar 1611 yılına kadar sürdü ve bu faaliyetlerde rol oynayan asilzâdelerin ve diğer bazı vatandaşların sürgün edilmeleriyle⁷¹ sonuçlandı.⁷² Casusların Güney Slav bölgesindeki bazı yerleşimler ve kaleler hakkında öğrenebildikleri bilgiler ve çizdirdikleri haritalar ise bu safhanın günümüze ulaşmış yegâne meyveleri oldu.

Sonuç

Söz konusu casusluk faaliyetlerinin Osmanlı-Dubrovnik ilişkilerine yansımaları, Cumhuriyet'in ve vatandaşlarının üzerlerinden savuşturulması güç şüphelerin ve suçlamaların ortaya çıkmasıyla tezahür etti. Balkanlardaki taşra idarecileri ve görevlilerin gelişmeleri yakından takip etme, hatta olaylara şahitlik etme imkanları sebebiyle rahatsızlıkları başkente kıyasla daha canlıydı. Durum böyle olunca pek çok vakada Osmanlı yerel memurları karşılaştıkları şüpheli durumlara doğrudan müdahalelerde bulundular. Böylece ikili ilişkilerde meseleye dair meydana gelen problemler padişah fermanlarına konu olacak kadar akis buldu. Başkentten gönderilen fermanlarda Dubrovniklilerin casusluk zannıyla rahatsız edilmemeleri, elçilerin ise maiyetleriyle birlikte güvenle yolculuklarını yapabilmeleri ve ihtiyaçlarının sağlanması

⁷⁰ Miović, *Dubrovačka Diplomacija u Istanbulu*, s. 14.

⁷¹ Foretić, *a.g.e.*, s. 74, 77. Ston piskoposu Mihailo görevden çıkarılmış ve kendi isteğiyle ülkeden ayrılarak Napoli'nin doğusunda bulunan Nusco kasabasının piskoposluğuna geçmiştir. Jakov Rastić ile Jakov Corčić ise hapse atılmışlardır. 1611'de hapisten kaçarak Cumhuriyet sınırları dışına kaçmalarından sonra 2 Mart 1612 tarihinde giyaben haklarında idam hükmü verilmiştir. Mallarına ise el konmuş ve onları yakalayana 3.000 düka ödül vaat edilmiştir. Bkz. aynı yerde, s. 76.

⁷² Dubrovnik, bu gibi planlarda projelerin finans kaynaklarından biri olarak geçmektedir. Bkz. Djuvara, *a.g.e.*, s. 129, 170. Dolayısıyla Cumhuriyet'in bu tasarılarla alet olmaması, tasarıların finansal dayanaklarından birinin boşa çıkması anlamına gelmekteydi. Yine de yukarıda isimleri geçen Dubrovnik asilzâdeleri söz konusu planlar için maddi destekler de vermişlerdi.

buyrulmakta, bu gibi suçlamalarla yollarından çevrilmemeleri salık verilmekteydi.⁷³

Osmanlı ricali Dubrovnik elçi heyetine sızan casuslardan, hatta Dubrovniklilerin ikili oynadıklarından da haberdardı. Ancak İmparatorluğun merkezî vizyonunda Dubrovniklilerin bu halleri taşradaki kadar büyütülmemekte ve önemsenmemekteydi. Nitekim, Dubrovniklilerin Osmanlı hesabına istihbarat sağlamadaki rolleri başkent bilhassa önem verdiği bir husustu.⁷⁴ Bu noktada Dubrovnik, diğer tüm tâbi hükümetlerden ayrı tutulmakta ve ahidnâmelerde İmparatorluğun düşmanı olan devletlerle dahi diplomatik faaliyet ve ticaret yürütmesine izin verilmekteydi.⁷⁵ Her halükârda Dubrovniklilerin

⁷³ "... Dubrovnik elçileri 'arz-ı hâliyle vâki' olan mesâlih-i mühimmeleriçün Âsîtâne-i Sa'âdetim'den ahkâm ve mektûblar ile ademlerin Mora ve beğine gönderüb gidiş ve gelişde subaşlar ve voyvodalar ve iş erleri ve ulakla giden çavuşlar ve kapucular mücerred ahz ve celb için siz casuslarsız deyü ve bunun ümenâsı nice nesne isnâd idüb zulm ve ta'addî eylediklerin bildirüb emr-i şerif ricâ idüb imdi Dubrovnik elçilerinin ademleri gelişde ve gelişde her kangınızın taht-ı hükûmetine dâhil olursa ... 'ahidnâme-i hümâyûna muhâlif ol vechle bir yerde rencide itdirmeyesin itmek isteyenleri men' eyleyesin". Mora sancakbeyine, yol üzerindeki sancakbeylerine ve kadılara gönderilen ferman için bkz. BOA., *Maliyeden Müdevver Defter (MAD. d.)*, no: 6004, s. 43/2 (Evâsıt-ı Zî'l-hicce 1032 / 6-15 Ekim 1623). Benzer içerikli olup Dubrovniklilerin casusluk zannıyla yollarından çevrilmemeleri ve işlerine karışılmaması hakkındaki diğer fermanlar için bkz. DAD., *DA.*, 7/2.1, sv. 10, br. 462 (Evâil-i Zilka'de 1005 / 16-25 Haziran 1597); sv. 14, br. 672 ve defter sûreti: BOA., *Düvel-i Ecnebiyye Defteri (A. DVNS. DVE. d.)*, no: 13/1, s. 159/1, belge 741 (Evâil-i Cemâziye'l-evvel 1027 / 26 Nisan – 5 Mayıs 1618); s. 171/2, belge: 778 (Receb 1027 / 24 Haziran – 23 Temmuz 1618); s. 172/1, belge: 787 (Evâsıt-ı Ramazan 1027 / 31 Ağustos – 9 Eylül 1618); *A. DVNS. DVE. d.*, no: 14/2, s. 123/2, belge: 209 (Evâil-i Cemâziye'l-âhîr 1050 / 18 Eylül 1640).

⁷⁴ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Biegman, *a.g.e.*, s. 237-255; Miović, *Dubrovačka Republika u Spisima Osmanskih Sultana*, s. 47-50.

⁷⁵ "... Bunların cevânibinde olan illerden yağı olsun ve illik olsun kurudan ve yaşdan olsun mezbûrların kal'alarına geleler ve gideler hiç ahadd mâni' olmayub dahl eylemeye ..." maddesi için bkz. Dubrovnik ahidnâmeleri ve sûretleri: DAD., *DA.*, 7/2.1, sv. 11, br. 532; BOA., *A. DVNS. DVE. d.*, no: 13/1, s. 1/1; s. 5/1, belge: 11; s. 179/1 – 180, belge: 811-823 (9 Cemâziye'l-âhîr 1020 / 19 Ağustos 1611); BOA., *MAD. d.*, no: 6004, s. 93-94 (Evâsıt-ı Safer 1033 / 4-13 Aralık 1623 ve diğer sûretleri: Evâil-i Zî'l-ka'de 1033 / 15-24 Ağustos 1624); BOA., *A. DVNS. DVE. d.*, no: 14/2, s. 7-8, belge: 10-14 (Evâil-i Rebî'ül-evvel 1041 / 27 Eylül – 6 Ekim 1631 ve diğer sûretleri: Evâhîr-i Rebî'ül-evvel 1044 / 13-22 Eylül 1634); s. 9/2–11, belge: 16-20 (Evâsıt-ı Cemâziye'l-âhîr 1050 / 27 Eylül – 6 Ekim 1640); s. 11-13, belge: 21 ve 22 (Evâsıt-ı Cemâziye'l-âhîr 1050 / 27 Eylül – 6 Ekim 1640 ve Evâil-i Receb 1055 / 23 Ağustos – 1 Eylül 1645); IV. Mehmed (1648-1687)'in ahidnâmesi ve

Avrupa'dan İstanbul'a haber ve istihbarat taşımalarının, yani sağlıklı veri akışı sağlamasının yolu bir bakıma Batı nezdinde kendilerine duyulan güvenin sürekliliğine ve Avrupa'dan Dubrovnik'e çeşitli kademelerdeki insan sirkülasyonuna bağlıdı.

Buna karşın yerel idareciler ve görevliler nezdinde meselenin aynı bakış açısıyla değerlendirilmesi beklenemezdi. İleriki yıllarda meydana gelen ve belgelere yansıyan birtakım hadiseler, Osmanlı İmparatorluğu'nun taşra unsurlarının Dubrovnik içerisindeki farklı fraksiyonları ve resmî görevlilerle sivilleri birbirinden ayırt etmeksizin genellemeler yaptıkları ve onlara karşı aksi tavırlar sergilediklerini göstermektedir. Öyle ki yukarıda bahsi geçen casusluk vakaları, suçüstüler, tanıklıklar ve elçilik heyetlerinde (belki de elçilerin dahi farkında olmadığı) Batılı casusların varlığı karşısında devletin taşra unsurlarının muhtemelen üzerlerinde sorumluluk bilinci hissederek bazı müdahaleleri vaki oldu. Osmanlı başkenti ise bu gibi müdahalelerde Dubrovniklileri koruyucu bir tutum takınmaktaydı. Belki bu dahi Batı Balkanlarda görevli memurların başkente karşı güvenlerinin sarsılmasına ve merkezî otoriteye karşı içsel bir tepki beslemelerine sebebiyet vermekteydi. Böylece bahse konu olan meseleler, ehl-i örf taifesindekilerin kendilerinde gördükleri inisiyatif ile Dubrovniklilere karşı menfi tutum içerisinde olmalarına zemin hazırladı.

Nitekim bu dönemde meydana gelen söz konusu gelişmeler nedeniyle Batı'da ve Doğu'da Dubrovnik'in imajı derinden etkilendi. Bu imajı yansıtan devrin görgü tanıkları ayırım yapmaksızın, tüm şehir yönetimini ve vatandaşlarını kapsayacak derecede genelleyici bazı sözlerle kayıtlara geçen ifadelerde bulundular. Büyük Komplo'nun üzerinden geçen dört seneden sonra 1611'de Dubrovnik'te görevli bir Fransız ajanı ülkesine şöyle yazmaktaydı: *“Dubrovniklilerin İslam dinine karşı besledikleri nefret ve düşmanlıkları, Napoli'deki servetleri, ayrıca*

sûreti: DAD., DA., 7/2.1, sv. 23, br. 1066 (Evâil-i Ramazan 1059 / 8-17 Eylül 1649 ve sûreti: Evâhir-i Şa'ban 1059 / 29 Ağustos – 7 Eylül 1649); defter sûretleri: BOA., A. DVNS. DVE. d., no: 15/3, s. 6-7, belge: 2-12 ve sûretlerinin tarihleri: Evâil-i Receb 1059 / 11-20 Temmuz 1649; Evâhir-i Zî'l-hicce 1061 / 4-13 Aralık 1651 ve Evâsıt-ı Ramazan 1064 / 25 Temmuz – 3 Ağustos 1654); s. 117-119, belge: 171 (Evâhir-i Muharrem 1073 / 4-13 Eylül 1662) ve s. 120/2–121, belge: 174 (Evâhir-i Cemaziye'l-evvel 1073 / 31 Aralık 1662 – 8 Ocak 1663).

Venedik'ten maruz kaldıkları kötü muamele onları İspanya'ya karşı yumuşak davrandırmaktadır".⁷⁶

Benzer bir görüş, Balkanlardaki Osmanlı taşra idarecileri ve ahalisi üzerinde de yansımalarını göstermekteydi. Gerek ehl-i örf taifesinin gerekse halkın gözünde oluşmuş Dubrovnik imajını şu cümle veciz bir şekilde yansıtmaktadır: "*Dubrovnik Cumhuriyeti'nin toprakları, Osmanlı düşmanları için çalışan kişilerle doludur*".⁷⁷ Dolayısıyla artık bu yaygınlaşmış ve yerleşmiş kanaat hem Balkanların taşra idarecileri hem de ticaretle rol oynayan sivil kesim için ikili münasebetlerin seyrini etkileyen belirleyici bir imajın tezahürü olmuştur.

Bu genelleyici tavırların sübjektifliği bu çalışmada elde edilmiş veriler ışığında gerek 'Büyük Komplo' özelinde gerekse Dubrovnik merkezli cereyan eden bazı anti-Osmanlı faaliyetler çerçevesinde nispeten ayrıştırılabilmektedir. Aynı zamanda Dubrovnik Cumhuriyeti'nin İstanbul'daki elçileri vasıtasıyla kendi tüzel kişiliğini Osmanlı ricali nezdinde savunarak meydana gelen olaylar özelinde gereken izahları ifade edebilme başarısını ve basiretini gösterebildiği de merkezden taşra unsurlarına gönderilen fermanlarda görülebilir. Fakat suçun kişisel ve hizipsel zanlılarının o dönemde, Osmanlı-Dubrovnik ilişkilerini taşrada doğrudan etkileyen ve efektif pozisyonda bulunan insan unsuru tarafından nesnel olarak ayırt edilemediği de yine aynı fermanlara dayanılarak belirtilebilir. Bu bakımdan Osmanlı karşıtı teşebbüslerin iki devlet arasındaki resmî ilişkilere tesirleri her ne kadar yıkıcı bir boyutta değilse dahi taşradaki münasebetlerin son derece olumsuz bir şekilde etkilendiğini ifade edebilmek mümkündür.

⁷⁶ Harris, *a.g.e.*, s. 105.

⁷⁷ Miović, *Dubrovačka Republika u Spisima Osmanskih Sultana*, s. 50.

Kaynakça

Arşiv Belgeleri

Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA.)

Bâb-ı Asaflı Mühimme Defteri (A. DVN. MHM. d.), no: 12, s. 128/205.

Bâb-ı Asaflı Mühimme Defteri (A. DVN. MHM. d.), no: 16, s. 262/514.

Bâb-ı Asaflı Mühimme Defteri (A. DVN. MHM. d.), no: 18, s. 25/47; s. 98/214.

Bâb-ı Asaflı Mühimme Zeyli Defteri (A. DVN. MHM. ZYL. d.), no: 6, s. 12/22-23.

Bâb-ı Asaflı Maliyeden Müdevver Defter (MAD. d.), no: 6004, s. 43/2; s. 80/2; s. 93-94.

Bâb-ı Asaflı Düvel-i Ecnebiyye Defteri (A. DVNS. DVE. d.), no: 13/1, s. 1/1; s. 5/11; s. 159/741; s. 171/778; s. 172/787; s. 179-180/811-823.

Bâb-ı Asaflı Düvel-i Ecnebiyye Defteri (A. DVNS. DVE. d.), no: 14/2, s. 7-8/10-14; s. 9-11/16-20; s. 11-12/21; s. 12-13/22; s. 123/209.

Bâb-ı Asaflı Düvel-i Ecnebiyye Defteri (A. DVNS. DVE. d.), no: 15/3, s. 6-7/2-12; s. 117-119/171; s. 120-121/174.

Dubrovnik Devlet Arşivi (Državni Arhiv u Dubrovniku: DAD.)

Traduzioni di Capitulazioni e Firmani (TCF.), II (1592), s. 291-293.

Guardie ed Armamento. Libro Condennati al Vogar (1595), folder (fol.) 9.

Diplomata et Acta (DA.), Acta Turcarum (7/2.1), svezak (sv.) 6, broj (br.) 274 (K, 113); sv. 8, br. 393 (A 10, 9); sv. 9, br. 401 (K, 175), 404 (K, 177), 405 (A 2 26 a); sv. 10, br. 462 (A 2, 43); sv. 11, br. 532 (A 10, 20); sv. 14, br. 672 (A 3, 66); sv. 23, br. 1066 (A 11, 6).

Torino Devlet Arşivi (Archivio di Stato di Torino: AST.)

Sezione Corte, Biblioteca Antica dei Regi Archivi, Architettura Militare, Disegni di Piazze e Fortificazioni, Vol. V, fol. 85, 96, 105, 242v-243, 244v-245.

Kitap ve Makaleler

Acıpinar, Mikail, "I. Ferdinando'nun Doğu Akdeniz Politikası ve Toskana Donanması'nın 1607 Magosa Saldırısı", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XXX/2 (2015), s. 357-384.

Arı, Bülent, "Akdeniz'de Korsanlık ve Osmanlı Deniz Hukuku", (ed.) Özlem Kumrular, *Türkler ve Deniz*, İstanbul 2007, s. 265-318.

Arı, Bülent, *Akdeniz'de İki Süper Gücün Hakimiyet Mücadelesi, İspanya ve Osmanlı, Kıbrıs Fethi – İnebahtı – Armada*, Ankara 2019.

Babinger, Franz, *Fatih Sultan Mehmed ve Zamanı*, (çev.) Dost Körpe, İstanbul 2002 (8. Baskı).

Biegman, Nicolaas H., "Ragusan Spying for the Ottoman Empire. Some 16th Century Documents From the State Archive at Dubrovnik", *Belleten*, XXVII/106 (1963), s. 237-255.

Biegman, Nicolaas H., *The Turco-Ragusan Relationship According to the Firmans of Murad III (1575-1595) Extant in the State Archives of Dubrovnik*, The Hague-Paris 1967.

Bostan, İdris, "Ahitnamelere ve Uygulamalara Göre Osmanlı-Dubrovnik Ticarî Münasebetleri, 15-16. Yüzyıllar", *Beylikten İmparatorluğa Osmanlı Denizciliği*, İstanbul 2007 (2. Baskı), s. 249-259.

Bostan, İdris, "Barbaros Hayreddin: İlk Deniz Beylerbeyi (1534)", (ed.) İdris Bostan ve Salih Özbaran, *Başlangıcından XVII. Yüzyılın Sonuna Kadar Türk Denizcilik Tarihi*, Cilt I, İstanbul 2009, s. 143-154.

Bostan, İdris, "Akdeniz'de Korsanlık: Osmanlı Deniz Gücü", (ed.) İdris Bostan ve Salih Özbaran, *Başlangıcından XVII. Yüzyılın Sonuna Kadar Türk Denizcilik Tarihi*, Cilt I, İstanbul 2009, s. 227-240.

Bostan, İdris ve Özbaran, Salih (ed.), *Başlangıcından XVII. Yüzyılın Sonuna Kadar Türk Denizcilik Tarihi*, Cilt I, İstanbul 2009.

Bostan, İdris, *Osmanlılar ve Deniz, Deniz Politikaları, Teşkilat, Gemiler*, İstanbul 2007.

Bostan, İdris, *Osmanlı Akdenizi*, İstanbul 2007.

Braudel, Fernand, *II. Felipe Dönemi'nde Akdeniz ve Akdeniz Dünyası*, Cilt II, (çev.) Mehmet Ali Kılıçbay, İstanbul 1989.

Carter, Frank W., "The Political Geography of the Dubrovnik Republic", *Acta Geographica Croatica*, 29 (1994), s. 77-98.

Cezar, Mustafa, *Mufassal Osmanlı Tarihi, Resimli – Haritalı*, Cilt III, Ankara 2011.

Čosić, Stjepan ve VEKARIĆ, Nenad, *Dubrovačka Vlastela Između Roda i Države: Salamankezi i Sorbonezi*, Dubrovnik 2005.

Djuvara, Trandafir G., *Türk İmparatorluğunun Paylaşılması Hakkında Yüz Proje (1281-1913)*, (çev.) Pulat Tacar, İstanbul 2017.

Faroqhi, Suraiya, *Osmanlı İmparatorluğu ve Etrafındaki Dünya*, (çev.) Ayşe Berktaş, İstanbul 2010 (2. Baskı).

Foretić, Vinko, *Povijest Dubrovnika do 1808*, Cilt II, Ljubljana 1980.

Genç, Mehmet, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet ve Ekonomi*, İstanbul 2010 (7. Baskı).

Glavina, Mladen, *17. Yüzyıl Başında Osmanlı İmparatorluğu ile Dubrovnik Cumhuriyeti İlişkileri*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2009.

Gürkan, Emrah Safa, *Sultanın Casusları, 16. Yüzyılda İstihbarat, Sabotaj ve Rüşvet Ağları*, İstanbul 2017.

Gürkan, Emrah Safa, *Sultanın Korsanları, Osmanlı Akdenizi'nde Gazâ, Yağma ve Esaret, 1500-1700*, İstanbul 2018.

Harris, Robin, *Dubrovnik, A History*, Londra 2003.

İnalçık, Halil, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi, 1300-1600*, Cilt I, (çev.) Halil Berktaş, İstanbul 2004 (2. Baskı).

İnalçık, Halil, *Osmanlı İmparatorluğu, Klasik Çağ (1300-1600)*, (çev.) Ruşen Sezer, İstanbul 2006 (7. Baskı).

İnalçık, Halil, "Osmanlı Deniz Egemenliği", (ed.) İdris Bostan ve Salih Özbaran, *Başlangıcından XVII. Yüzyılın Sonuna Kadar Türk Denizcilik Tarihi*, Cilt I, İstanbul 2009, s. 53-55.

İnalçık, Halil, *Devlet-i 'Aliyye, Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-II, Tagayyür ve Fesâd (1603-1656): Bozuluş ve Kargaşa Dönemi*, Cilt II, İstanbul 2014.

Janeković Römer, Zdenka, "Osmanlis, Islam and Christianity in Ragusan Chronicles (16th-17th Centuries)", *Tolerance and Intolerance on the Triplex Confinium, Approaching the "Other" on the Borderlands Eastern Adriatic and beyond 1500-1800*, (ed.) Egidio Ivetić ve Drago Roksanđić, Padova 2007, s. 61-80.

Kaçan, Meryem, *XVI. ve XVII. Yüzyıllarda Osmanlı-Venedik Ahidnâmeleri*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1995.

Kármán, Gábor ve Kunčević, Lovro (ed.), *The European Tributary States of the Ottoman Empire in the Sixteenth and Seventeenth Century*, Leiden-Boston 2013.

Köse, Metin Ziya, *Osmanlı Devleti ve Dubrovnik İlişkileri, 1500-1600, Doğu Akdeniz'de Casuslar ve Tacirler*, İstanbul 2009.

Köse, Metin Ziya, "Osmanlı Balkanı'nda Kara Ticareti ve Rekabet: Rumeli'de Dubrovnik Tüccarları (1600-1630)", *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16 (2013), s. 41-58.

Krekić, Bariša, "Dubrovnik's Participation in the War against the Ottomans in 1443 and 1444", *Zbornik Radova Vizantologog Instituta*, Cilt II, Belgrad 1953 (*Dubrovnik, Italy and the Balkans in the Late Middle Ages*, London 1980 içinde XVII. makale, s. 1-17).

Kumrular, Özlem (ed.), *Türkler ve Deniz*, İstanbul 2007.

Kumrular, Özlem, "Kurtlar Sofrasında Bir Cambaz: Şehir-Devlet Ragusa", (ed.) Zeynep İskefiyeli, M. Bilal Çelik ve Serkan Yazıcı, *Türk Tarihinde Balkanlar, Balkans in the Turkish History*, Cilt I, Sakarya 2013, s. 461-474.

Kunčević, Lovro, *The Myth of Ragusa: Discourses on Civic Identity in an Adriatic City-State (1350-1600)*, Central European University, Basılmamış Doktora Tezi, Budapeşte 2012.

Kunčević, Lovro, “Dubrovačka Slika Venecije i Venecijanska Slika Dubrovnika u Ranom Novom Vijeku, Image of the other as a tool of Political Legitimation: Image of Venice in Renaissance Ragusa”, *Anali Zavoda za Povijesne Znanosti HAZU u Dubrovniku*, 50 (2012), s. 9-37.

Kunčević, Lovro, “Janus-faced Sovereignty: The International Status of the Ragusan Republic in the Early Modern Period”, (ed.) Gábor Kármán ve Lovro Kunčević, *The European Tributary States of the Ottoman Empire in the Sixteenth and Seventeenth Century*, Leiden-Boston 2013, s. 91-121.

Miović, Vesna, *Dubrovačka Diplomacija u Istanbulu*, Zagreb-Dubrovnik 2003.

Miović, Vesna: “Turske Priznanice o Uplaćenom Dubrovačkom Haraču”, *Anali Dubrovnik*, 42 (2004), s. 53-77.

Miović, Vesna, *Dubrovačka Republika u Spisima Osmanskih Sultana*, Dubrovnik 2005.

Miović, Vesna, “Diplomatic Relations between the Ottoman Empire and the Republic of Dubrovnik”, (ed.) Gábor Kármán ve Lovro Kunčević, *The European Tributary States of the Ottoman Empire in the Sixteenth and Seventeenth Century*, Leiden-Boston 2013, s. 187-208.

Naskali, Emine Gürsoy (ed.), *Pazar Kitabı*, İstanbul 2020.

Orbini, Mavro, *Kraljevstvo Slavena*, (ed.) Šanjek, Franjo, (çev.) Snježana Husić, Zagreb 1999 (İtalyanca orijinali: *Regno Degli Slavi*, II Cilt, Pesaro 1601).

Önal, Ahmet: “XVI. Yüzyılda Avrupa’daki Osmanlı Esirlerin Kurtarılması Meselesine Dair Bazı Gözlemler”, *Türkiye-Almanya Araştırmaları Dergisi*, IV/1-2 (2015), s. 39-56.

Özcan, Abdülkadir (ed.), *XV ve XVI. Asırları Türk Asrı Yapan Değerler*, (haz.) İsmail Kurt ve Seyid Ali Tüz, İstanbul 1997.

Panzac, Daniel, *Osmanlı Donanması (1572-1923)*, (çev.) Ahmet Maden ve Sertaç Canpolat, İstanbul 2018.

Pitcher, Donald Edgar, *Osmanlı İmparatorluğu’nun Tarihsel Coğrafyası, Başlangıcından 16. Yüzyılın Sonuna Kadar, Genişleme Sürecini Gösteren Ayrıntılı Haritalarla Birlikte*, (çev.) Bahar Tırnakçı, İstanbul (4. Baskı).

Şakiroğlu, Mahmut H., “II. Selim’in Venedik Cumhuriyeti’ne Verdiği 1567 ve 1573 Tarihli Ahidnameler”, *Erdem*, II/5 (1986), s. 527-553.

Šanjek, Franjo, “Povijesni Pogledi Mavra Orbinija”, *Kraljevstvo Slavena*, (ed.) Franjo Šanjek, (çev.) Snježana Husić, Zagreb 1999, s. 9-12.

Šišak, Marinko, “Dubrovački Republikanizam i Njegovi Ideolozi”, *Politička Misao*, XLVI/4 (2009), s. 183-202.

Truhelka, Ciro, “Dubrovnik Arşivi’nde Türk-İslav Vesikaları”, *İstanbul Enstitüsü Dergisi*, 1 (1956), s. 39-65.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Büyük Osmanlı Tarihi*, Cilt III, Ankara 1995 (7. Baskı).

Yemişçi, Cihan, *XVII. Yüzyılda Osmanlı-Dubrovnik Siyasî İlişkileri*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 2017.

Yemişçi, Cihan ve Valjevac, Muhamed, "Türk Esirlerin Kurtarılması ve Mübadelesinde Bir Merkez Olarak Dubrovnik ve 1575 ile 1592 Yıllarındaki Esir Mübadeleleri", (ed.) Okan Yeşilot v.dğr., *Uluslararası Türk Savaş Esirleri Sempozyumu Bildiri Kitabı (14-15 Mart 2017, İstanbul)*, İstanbul 2018, s. 95-134.

Yemişçi, Cihan, "XVI ve XVII. Yüzyıllarda Gabela Tuz Pazarı ile Bosna ve Hersek'in Tuz İhtiyacının Karşılanması", (ed.) Emine Gürsoy Naskali, *Pazar Kitabı*, İstanbul 2020, s. 169-222.

Zinkeisen, Johann Wilhelm, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, Cilt II-IV, (ed.) Erhan Afyoncu, (çev.) Nilüfer Epçeli, İstanbul 2011.

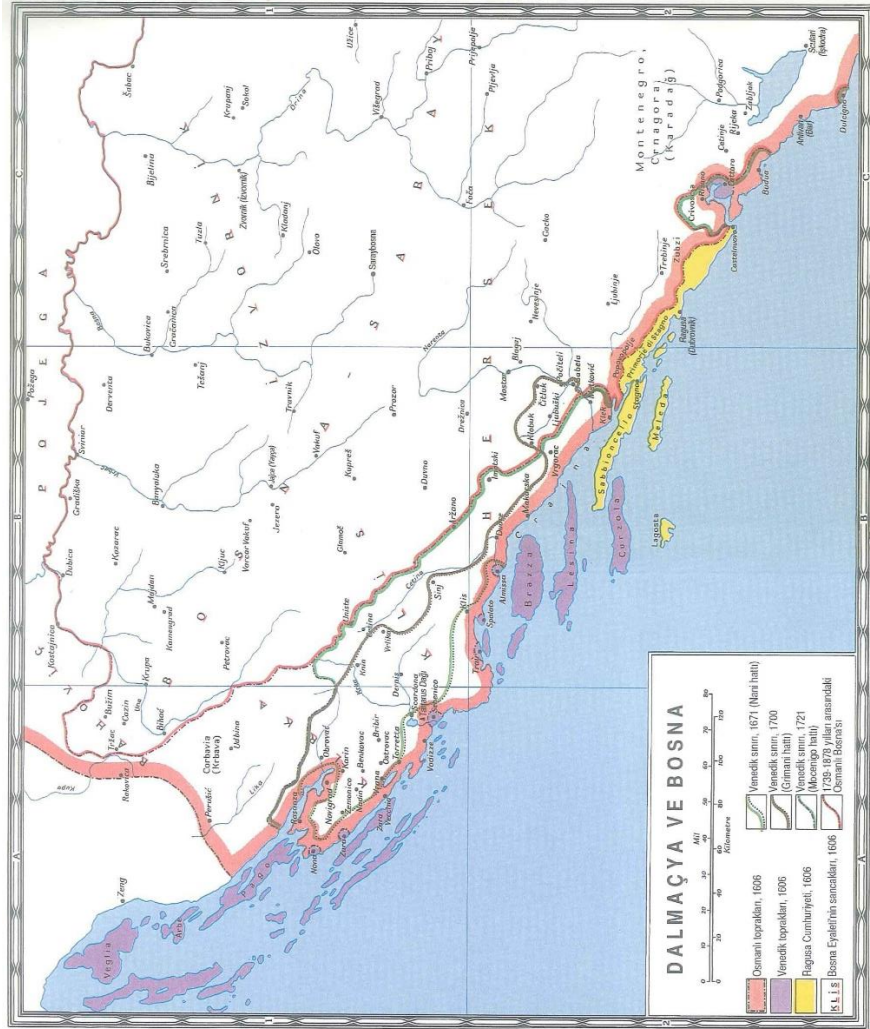
Zlatar, Zdenko, *The Slavic Epic: Gundulić's Osman*, Cilt IV, Balkan Studies, New York 1995.

Zlatar, Zdenko, "Huius... est omnis reipublicae potestas: sudjelovanje vlasteoskih rodova u vlasti (1440-1460)", *Anali Zavoda za Povijesne Znanosti HAZU*, 40 (2002), s. 147-168.

Zlatar, Zdenko, "Dubrovnik and Ottoman Balkans (1430-1808)", (ed.) Zeynep İskefiyeli, M. Bilal Çelik ve Serkan Yazıcı, *Türk Tarihinde Balkanlar, Balkans in the Turkish History*, Cilt I, Sakarya 2013, s. 39-56.

EKLER

Ek 1: Dalmayya ve Bosna Haritası

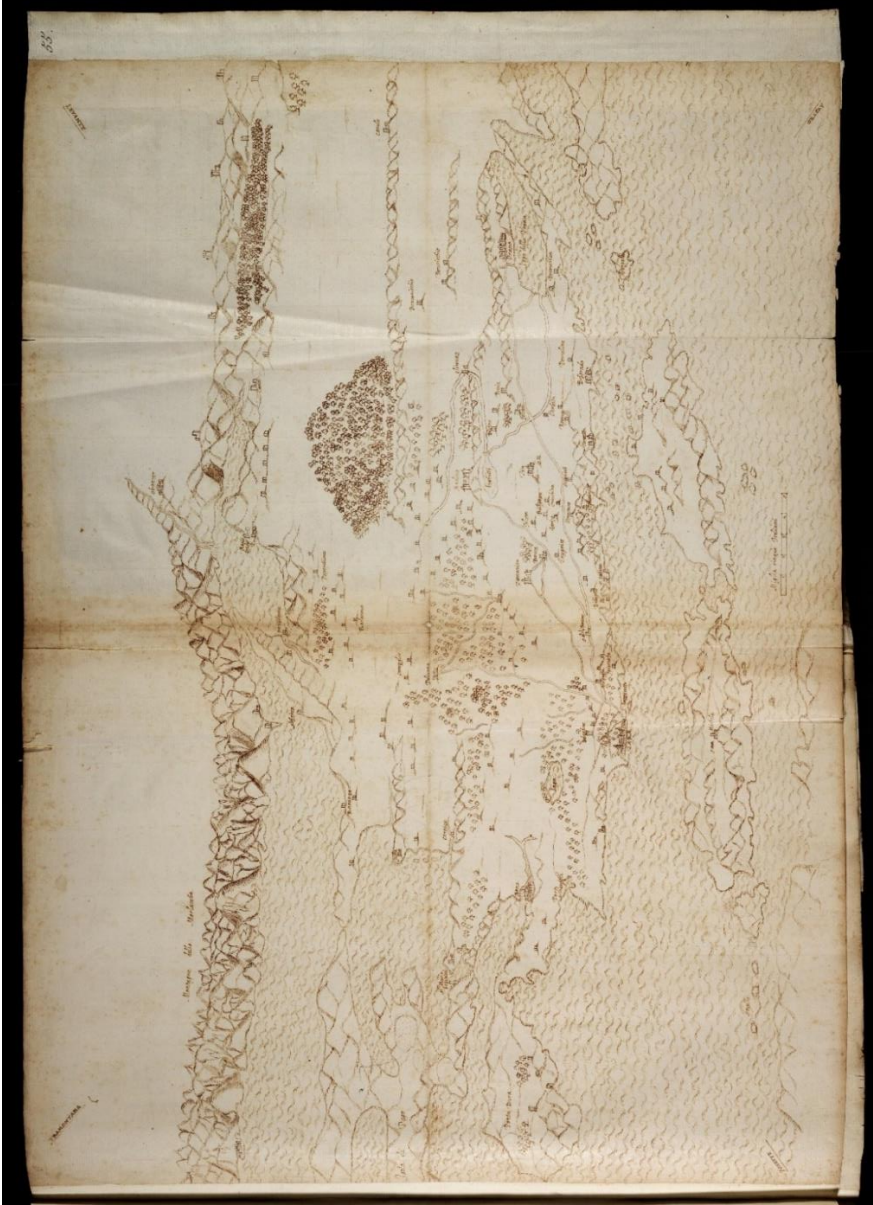
Kaynak: Donald Edgar Pitcher, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Tarihsel Coğrafyası, Başlangıcından 16. Yüzyılın Sonuna Kadar*, (çev.) Bahar Tırnakcı, İstanbul 2013 (4. Baskı), harita: XXVIII.

Ek 2: Kotor Körfezi ve Etrafındaki Nova, Kotor ve Budva gibi Yerleşim Birimlerini Gösteren Harita

Kaynak: Archivio di Stato di Torino (AST.), Sezione Corte, Biblioteca Antica dei Regi Archivi, Architettura Militare, Disegni di Piazze e Fortificazioni, Vol. V, f. 105.

Ek 3: Savoy Casuslarının Çizdiği Dalmaçya Kıyıları Haritası

Kaynak: AST., Sezione Corte, Biblioteca Antica dei Regi Archivi, Architettura Militare, Disegni di Piazze e Fortificazioni, Vol. V, f. 85.

Ek 4: Savoy Casuslarının Çizdiği Korçula Adası'nın Gravürü

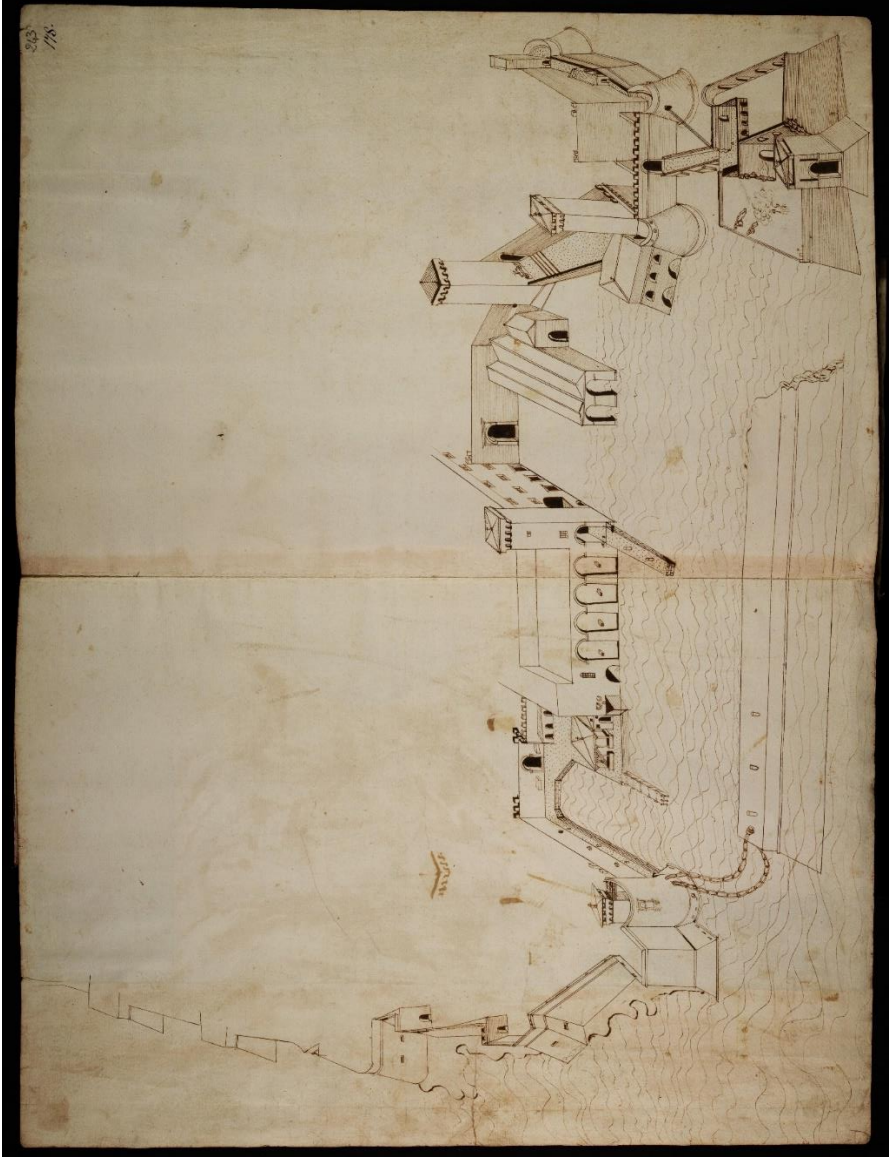
Kaynak: AST., Sezione Corte, Biblioteca Antica dei Regi Archivi, Architettura Militare, Disegni di Piazze e Fortificazioni, Vol. V, f. 96.

Ek 5: Savoy Casuslarının Çizdiği Dubrovnik Şehir Planı

Kaynak: AST., Sezione Corte, Biblioteca Antica dei Regi Archivi, Architettura Militare, Disegni di Piazze e Fortificazioni, Vol. V, f. 244v, 245.

Ek 6: Savoy Casuslarının Çizdiği Dubrovnik'in Güney Cephesinden Krokisi

Kaynak: AST., Sezione Corte, Biblioteca Antica dei Regi Archivi, Architettura Militare, Disegni di Piazze e Fortificazioni, Vol. V, f. 242v, 243.

Extended Abstract

The Republic of Dubrovnik had been existing as a tributary city-state of the Ottoman Empire since 1458. The commercial interests of the city aristocracy integrated with the Ottoman Balkans, the low customs and privileged trade environment provided by the Empire, the protection offered by the city against its enemies, the respect for the independence and sovereign rights of the republic caused the administrative elite to mostly look warmly at the Ottoman Empire. On the other hand, among Dubrovnik's households there was a faction committed to European Catholic ideals, but it was considered a marginal group.

The military operations of the Ottomans until 1570's, had emerged the image of "Invincible Turk" in the West and this intimidating power, paved way for the realization of many attempts against the Ottomans. However with the defeat at Lepanto in 1571 and after the series of defeats against the Austrians from 1593 revived the hopes that Turks could be defeated and they might be expulse from Balkans and this hopes materialized in concrete projects. These developments also mobilized the anti-Turkish faction in Dubrovnik and led them to find the courage to play an active role in these projects.

The first attempt of the anti-Turkish faction in Dubrovnik was to help a Spanish troop infiltrate the Herzegovina region in 1592. In the same year, a Spanish fleet was sighted in the Adriatic Sea and put the Ottomans on alert. The Ottoman rulers of capitol, Bosnia and Herzegovina suspected that the Spaniards had landed and launched an investigation. However, this investigation could not be completed after the Bosnian Beglerbeg Hasan Pasha, who was conducting the investigation, died in a battle with Austrian troops. The Spanish troop, on the other hand, with the help of Dubrovnik guides, killed one of the key figures in this investigation, Bali the sipahi of Cherniche, with an attack. The Spanish troop identified the fortress of Castelnuovo as the next target. They were planning to capture the fortress with a night raid. But as a result of the fact that the sentries in the fortress of Castelnuovo noticed this situation and the soldiers got into a conflict, the Spanish troop was expelled from here. On the way back to Dubrovnik, they encountered the Uskoks and had to fight with them as well. Later, the

Ragusans presented this event to the grand vizier as a “clash with the Uskoks” and were able to cover it up. However, the long Ottoman-Austrian wars that started after that prepared the environment for the further development of the anti-Turkish faction in Dubrovnik and their secret activities.

Perhaps the most effective one among the projects of removing the Ottomans from the Balkans was the project developed by Carlo Emmanuel I, the duke of Savoy. The main supporters of this project, called the ‘Great Conspiracy’ (Velika Zavjera) in Croatian sources, like others, were the Habsburgs of Spain and Austria. The actors of the project were spies and agents from Savoy, Papal priests, some knights of the orders and their collaborators in Dubrovnik. The households of Giorgi and Resti, Isusovac Franciscans Alexander Komulović and Bartul Kašić, Mavro Orbini (1550-1610) the ideologist of Panslavism, Renaissance writer Ivan Gundulić were the pillars of this project in Dubrovnik. They supported the project both intellectually and financially. They also helped spies hide in Dubrovnik, as well as gave them guides so that they could find their way through the Ottoman Balkans.

The implementation of this project was planned in three steps. In the first step, intelligence was to be collected in Herzegovina, Montenegro and Albania, important military garrisons and strategic points were to be identified. In addition, Christian people who were ready to rebel against the Ottomans were to be determined in these regions. In the second step, the people who had been contacted before would start a rebellion in many regions. The third step was the military stage. The Austrian Habsburg army was to enter the Ottoman Balkans from the north, and the forces of the Spanish Habsburgs from the west and, with the support of the rebellious people, were to expel the Turks to the south. They believed that in this way they would achieve the *Reconquista*.

in 1607, an attempt was made to realize this project. Two high-ranking agents from Savoy, Imberto Saluzzio and Filiberto Provona, came to Dubrovnik and settled in the city with the help of collaborators in the city. From here they sent spies to Herzegovina, Montenegro and Albania and produced many maps. They also drew a sketch of the city of

Dubrovnik themselves. They even tried to obtain an official trade permit from the Ottoman Empire by contacting the Ottoman emin in Dubrovnik. But some of these spies were caught by the Ottoman security forces and maps were found on them. In addition, the Ottoman emin in Dubrovnik was also suspicious of them. This secret project was revealed through his correspondence with the Trebinje administrator and meetings with the Dubrovnik authorities. A court was set up in Dubrovnik, and members of the anti-Turkish faction were arrested. Previously, trials were held in absentia for those who fled the country. Investigations and trials lasted until 1611. Those caught were sentenced to imprisonment and exile. The information that the spies were able to learn about some settlements and fortresses in the South Slavic region and the maps they drew were the only products of this stage that have survived to the present day. On the other hand, these projects and the developing events caused significant damage to Ottoman-Dubrovnik relations in the region from a political and social point of view. As a matter of fact, due to the developments that took place during this period, the image of Dubrovnik in the West and in the East was deeply influenced. The Slavic rulers and officers of the Ottoman Balkans lost confidence in the Ragusans, and after that they directed serious accusations against them.

The above-mentioned maps and sketches are currently preserved in the State Archive of Turin. On the other hand, the documents that constitute the subject of the study are located in the Dubrovnik State Archive and the Ottoman Archive. This study has been prepared by using the documents in the mentioned archives and various research works and articles.